

Working Paper 44

Възприятия за корупция и антикорупционни усилия в България: Резултати от национално проучване 2023

Д-р Мария Тюрк и проф. д-р Стефани Байлер, Базелски университет, Швейцария
Май 2023 г.

Съдържание

<i>За тази публикация</i>	3
<i>Резюме</i>	4
<i>Въведение</i>	5
<i>Методология</i>	6
1. Корупция, доверие и демокрация в България	8
1.1 Корупцията като втори по важност проблем в България	8
1.2 Критични нагласи по отношение на състоянието на демокрацията	12
1.3 Ниско доверие в българските институции и политици	13
Фигура 1.7: Доверие в българските институции и политици	14
2. Възприятия за корупция	15
2.1 Общо възприятие на корупцията в България	15
2.2 Кога корупционното поведение се възприема като (не)приемливо	19
2.3 Опасения за корупция	24
2.4 Сектори с най-много корупция	25
3. Корупция и правителствени мерки	27
3.1 Приемливо ли е корупционното поведение за правителството?	27
3.2 Опитите на българските изпълнителни власти да се борят с корупцията	29
3.3 Послания относно правителствените усилия за борба с корупцията	31
3.4 Борбата с корупцията като основен приоритет на бъдещото правителство	35
4. Докладване на корупция	39
4.1 Вероятност да докладват за корупция на властите	39
4.2 Докладване на корупция в експериментална среда: ниска готовност във всички групи	42
4.3 Обстоятелствата, при които респондентите докладват за корупция	44
4.4 Няма смисъл да докладва за корупция	49

4.5 Лични усилия за борба с корупцията	51
5. Информирани за корупцията	52
5.1 Източници, от които анкетираните научават за корупционни скандали	52
5.2 Информираност за корупционните скандали в България	55
6. Борба с корупцията	57
6.1 Лидер в усилията за борба с корупцията	57
6.2 Информираност за усилията за борба с корупцията	59
7. Демографски и политически нагласи на респонденти	61
7.1 Демографски данни	61
7.2 Политически нагласи на респондентите	64

За тази публикация

Работният документ представя резултатите от национално проучване сред 1209 лица в България, проведено през февруари - началото на март 2023 г. Проучването изследва как се възприема корупцията в България от различни типове респонденти и какво поведение се счита за приемливо. Проучено е също така как респондентите възприемат усилията за борба с корупцията и при какви обстоятелства е по-вероятно да съобщят за корупция на властите.

Тази публикация е част от **порецицата работни документи на Базелския институт по управление**, ISSN: 2624-9650. Можете да споделяте или препубликувате работния документ под лиценза Криейтив Комънс Признание-Некомерсиално-Без Деривативи 4.0 Международен лиценз (CC BY- NC-ND 4.0).

Препоръчително цитиране: Thurk, Maria, and Stefanie Bailer. 2023. 'Възприятия за корупция и антикорупционни усилия в България'. Работен документ 44, Базелски институт по управление. Достъпно на адрес: <https://baselgovernance.org/publications/wp-44>

Авторите биха искали да благодарят на Рея Уис и Анна Волмер Матеус за отличната им помощ в изследванията.

Проучването е проведено от Базелския институт по управление и изследователи от Базелския университет с оперативната подкрепа на Global Metrics в България. То стана възможно благодарение на подкрепата на Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество (ШАРС) по Швейцарско-българската програма за сътрудничество и на американския народ чрез Агенцията на САЩ за международно развитие (USAID). Съдържанието е отговорност единствено на авторите и не отразява непременно възгледите на USAID или на правителството на САЩ, или на SDC.

Настоящият работен документ е предназначен за общи информационни цели и не представлява и/или не замества правен или друг професионален съвет. Положили сме разумни усилия да осигурим неговата точност и пълнота, но не можем да ги гарантираме.

За въпроси, моля, изпратете имейл на info@baselgovernance.org

Резюме

- Проучване сред 1209 български граждани, проведено малко преди петите предсрочни избори през април 2023 г., показва, че **корупцията** се счита за належащ проблем в страната. Анкетираният я посочват **на второ място по честота като най-важен проблем** в българското общество след инфлацията.
- Хората от различни полове, възрасти, образование и местоживееене смятат, че **корупцията е широко разпространена в България**.
- Респондентите са категорично против корупционните действия, особено политическата корупция, и ги смятат за **неприемливи**.
- **Секторът**, който се възприема като най-засегнат от корупцията, е **съдебната система**. Много други сектори обаче се възприемат като силно засегнати от корупцията.
- Респондентите са значително **критични към усилията на политическите елити** за борба с корупцията, като има значителни различия в зависимост от партийната принадлежност.
- Само около една трета от анкетираният са **склонни да съобщават за случаи на корупция**, като вероятността за това е по-голяма сред по-младите и по високообразованите лица.
- Докладването на корупция е по-вероятно, **ако усилията**, необходими за докладване, се възприемат като **малки** и **докладването не причинява вреда**.
- **Българската прокуратура** е най-често избраната институция, която да ръководи **борбата с корупцията**. В същото време респондентите понастоящем имат много **ниско доверие в прокуратурата** и смятат съдебната система за сектора, който е най-засегнат от корупцията.
- Повечето респонденти научават за корупционни скандали от **частни (търговски) и обществени (държавни) телевизионни канали**. Често срещани са обаче и неофициални канали като приятели и роднини, както и социалните медии.
- Случаите, свързани със **санкциите "Магнитски"**, и корупционните скандали в сектора на **строителството на магистрала и пътища** са най-известните случаи на корупция в България.
- Само около 30% от анкетираният могат да посочат усилията на българското правителство за борба с корупцията.

Като цяло резултатите от проучването показват широко разпространено възприятие на корупцията в българското общество и силно желание за борба с нея, съчетано със скептицизъм по отношение на ефективността на усилията на правителството в тази насока.

Въведение

Демокрацията и корупцията са тясно свързани. В последния си индекс на либералната демокрация проектът V-Dem класира България едва на 48-мо място - петият най-нисък резултат в Европейския съюз (V-Dem, Годишен доклад за 2022 г.). Доверието в политическите институции в България е значително по-ниско, отколкото в другите държави от ЕС, а удовлетвореността на гражданите от демокрацията е най-ниска сред всички държави от ЕС (Claassen & Magalhães, 2022 г.). Освен това сред държавите от ЕС България е на второ място по равнище на възприемане на корупцията според индекса за възприемане на корупцията на Transparency International за 2022 г. (43 точки от 100).

С цел да се придобие по-добра представа за възприятията за корупция сред българската общественост, от февруари до март 2023 г. беше проведено национално проучване. В него бяха запитани 1209 респонденти за техните знания, възприятия и нагласи по отношение на корупцията и усилията за борба с нея в България. Респондентите бяха подбрани въз основа на критериите за квотна извадка по възраст, пол, образование и местоживееене, за да се осигури извадка, която точно представя българското население.

Важно е да се отбележи, че проучването е проведено в периода между парламентарните избори през октомври 2022 г. и април 2023 г., на фона на поредица от пет изборни цикъла през последните две години. През този период на политическа нестабилност корупцията беше силно политизирана тема, а усилията за нейното ограничаване се превърнаха в един от най-важните въпроси на предизборната кампания в България. След избухналите през 2020 г. широкомащабни антикорупционни протести в страната се появи нова политическа сила, която се включи в изборите с една единствена цел - борба с корупцията и прилагане на върховенството на правото. Настоящият доклад допринася за обществения дебат, като предоставя систематизирани резултати за възприемането на корупцията в България. Той хвърля светлина върху това колко широко разпространена е корупцията според респондентите, както и върху обществените нагласи и познания за усилията на правителството в борбата с корупцията. Освен това изследването дава представа за готовността на респондентите да съобщават за корупция и за условията, при които е по-вероятно те да съобщят за корупция на властите.

Ето защо проучването има за цел да послужи като важен източник на информация за формирането на политики и за комуникационните усилия на правителството в борбата с корупцията в България.

Методология

Личните интервюта бяха проведени от сътрудници на българската компания за проучвания Global Metrics. Поради деликатността на въпросите и за да се избегне „ефектът на интервюиращия“, респондентите получиха от полевия работник таблет с предварително зареден цифров въпросник и след това сами отговориха на въпросника. Въпросникът беше програмиран в Qualtrics и след попълването на всеки въпрос данните бяха незабавно прехвърляни в базата данни на Базелския университет за по-нататъшен анализ. Общият брой на анкетираните след изчистването на данните е 1209.

Работата на терен беше проведена между 17 февруари и 2 март 2023 г. Методологията се основаваше на квотна извадка със следните критерии за изпълнение: възраст, пол, образование и местоживееене, за да се гарантира точна прогноза на общото население.

В таблица 3 е представен броят на респондентите от 28-те области на България.

Таблица 3: Респонденти по области в България

Номер на региона	Име на региона	Брой респонденти
1	Благоевград	51
2	Бургас	71
3	Варна	77
4	Велико Търново	42
5	Видин	20
6	Враца	34
7	Габрово	20
8	Добрич	30
9	Кърджали	28
10	Кюстендил	32
11	Ловеч	31
12	Монтана	30

13	Пазарджик	41
14	Перник	10
15	Плевен	40
16	Пловдив	100
17	Разград	20
18	Русе	41
19	Силистра	21
20	Сливен	40
21	Смолян	21
22	София-град	220
23	Област София	26
24	Стара Загора	52
25	Търговище	20
26	Хасково	31
27	Шумен	30
28	Ямбол	30
	Общо	1209

Допълнителни подробности за респондентите са разгледани в раздел 7.

1. Корупция, доверие и демокрация в България

Обобщение на главата: Проучването започна с въпрос към респондентите за индивидуалната им оценка на най-важния проблем, пред който е изправено българското общество, както и за оценката им за състоянието на демокрацията и нивото на доверие в ключови фигури и институции в България. След инфлацията/високите цени корупцията беше посочена на второ място по честота като най-важен проблем в България. Освен това представените по-долу резултати показват, че голямо мнозинство от респондентите смятат, че българската система на демокрация се нуждае от фундаментални промени. Резултатите разкриват, че българите имат забележително ниски нива на доверие в основните политически и правни субекти и институции.

През лятото на 2020 г. в София започна вълна от протести срещу корупцията в България и българското правителство, а въпросът за корупцията отново се политизира в обществените дебати в България. В настоящото изследване са представени резултатите от проучване, проведено в България малко преди петите предсрочни избори през април 2023 г., в период на политическа нестабилност и икономическа несигурност, утежнени от високата инфлация и вълнообразните ефекти от войната на Русия в Украйна.

1.1 Корупцията като втори по важност проблем в България

Един от основните проблеми на българското общество е разпространението на корупцията на всички нива. Фигура 1.1 илюстрира честотата на думите, споменати от респондентите, когато са запитани за оценката им за най-важния проблем в българското общество.

Важно е да се отбележи, че преди да отговорят на въпроса, респондентите не са били подканени да обсъдят темата за корупцията. Преди този въпрос корупцията не беше спомената и, за да се избегне пристрастие, респондентите бяха информирани само, че проучването е за техните възприятия за българското общество. Освен това въпросът беше с отворен край, така че на респондентите не бяха дадени възможности за избор между няколко отговора, а трябваше сами да измислят отговор. Поради това показаните резултати отразяват възможно най-точно истинските убеждения на респондентите.

Облакът от думи трябва да се тълкува по следния начин: колкото по-голяма е дължината на думата, толкова по-често е била споменавана от респондентите.

Фигура 1.2: Отговор на въпроса за най-важните проблеми в България

След това на респондентите беше представен списък със седем значими проблема на съвременното общество и те бяха помолени да ги подредят според оценката си за най-важния проблем на България. Седемте проблема бяха:

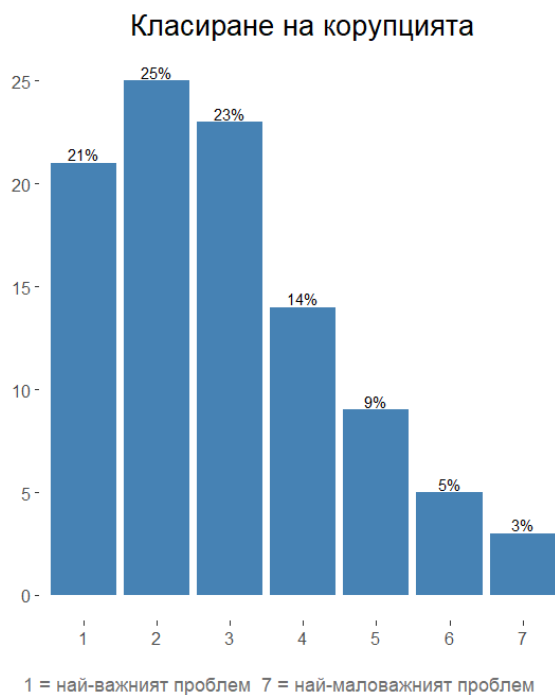
- изменението на климата
- инфлация
- безработица
- политическа нестабилност
- корупция
- престъпление
- доставка на енергия

Редът на представяне на тези елементи беше случаен и следователно различен за всеки респондент, за да се избегне отклонение в подреждането.

Фигура 1.3 показва, че корупцията е класирана на първо място като най-важен проблем от 21% от анкетираните и на второ място от 25% от анкетираните. На фигура 1.4 е показано колко често всеки от седемте елемента е бил класиран като най-важен проблем номер едно. Отново инфлацията е най-наболелият проблем

за мнозинството от анкетираните - 48 % я посочват като най-важен проблем. Корупцията е класирана на второ място по честота като най-важен проблем (21%), а политическата нестабилност е поставена на трето място по честота (19%). Тези резултати подчертават констатацията, че корупцията е основен проблем за българското общество.

Фигура 1.3: Класиране на корупцията между 1 (=най-важен проблем) и 7 (=най-малко важен проблем) в България

Фигура 1.4: Подреждане на седемте проблема по реда на възприятието им като най-важен в България

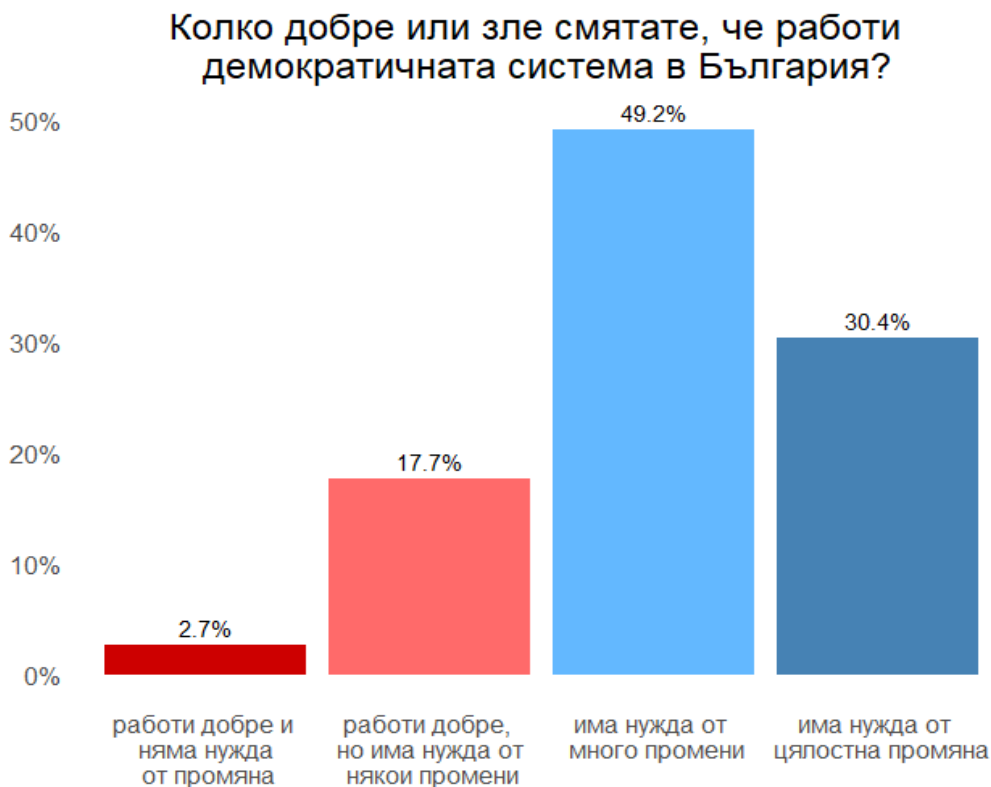

1.2 Критични нагласи по отношение на състоянието на демокрацията

Възприемането на корупцията като един от най-важните проблеми в България се отразява и в цялостното критично отношение към системата на демокрация в България. Като цяло, анкетиранияте в голяма степен критикуват функционирането и системата на демокрацията. Фигура 1.5 показва, че като цяло 80 % от респондентите заявяват, че системата на демокрация се нуждае от много промени (49,2%) или трябва да бъде изцяло променена (30,4 %). За разлика от тях само 2,8% от анкетиранияте заявяват, че българската демокрация функционира добре и не се нуждае от промени. Други 18% отговарят, че системата на демокрацията работи добре, но се нуждае от някои промени.

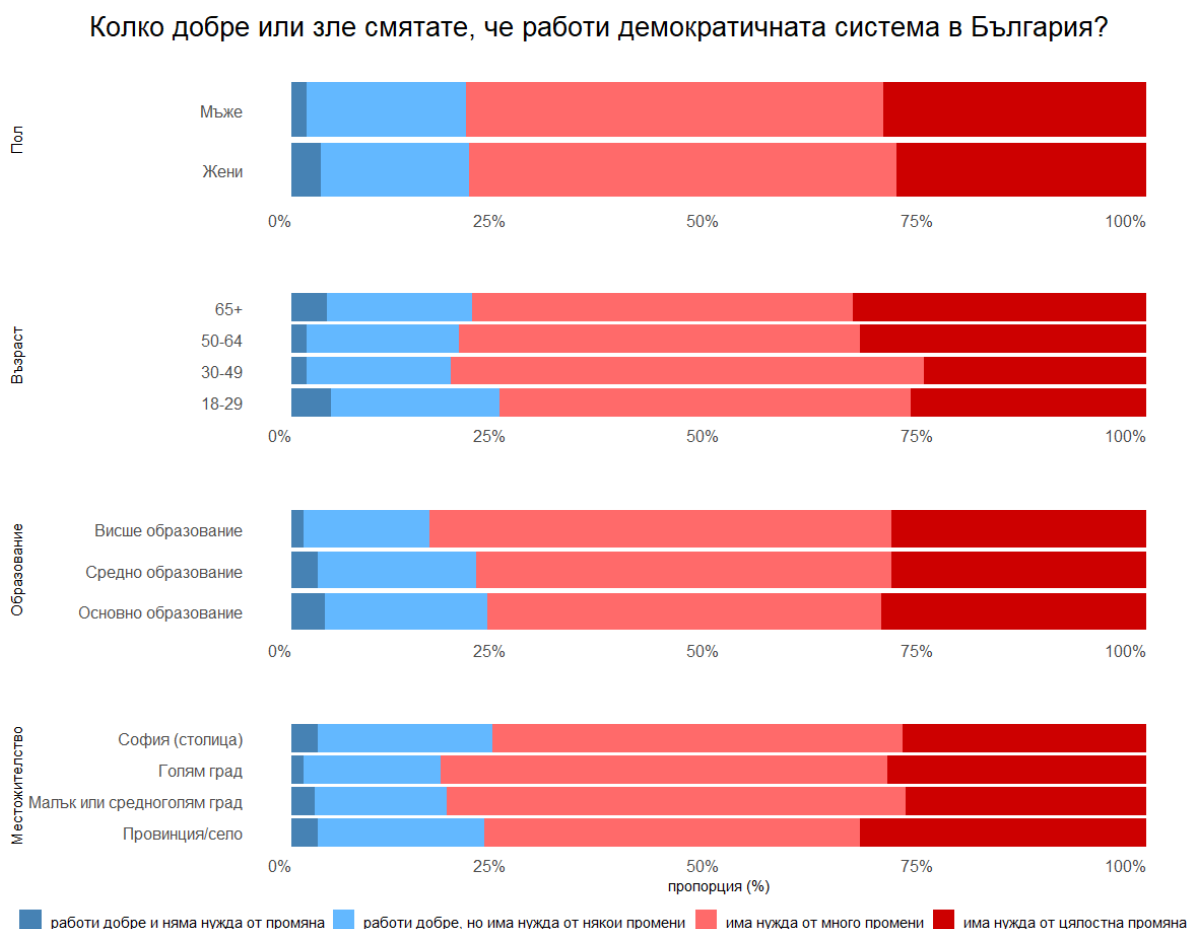
Важно е да се отбележи, че тези резултати не могат да определят дали недоволството на хората от демокрацията е причинено от високите нива на корупция, или дали нефункциониращата демокрация води до увеличаване на корупцията. Може само да се заключи, че двете явления са свързани.

Фигура 1.5: Удовлетвореност от демокрацията в България: "Колко добре или зле работи според Вас демократичната система в България в наши дни?"

Този модел е последователен за различните обществени групи, като се наблюдават само незначителни разлики. Жените са малко по-малко критични от мъжете, а най-младите (18-29 години) и най-възрастните (65+ години) респонденти са по-скоро с положително мнение от респондентите на средна възраст. Освен това фигура 1.6 разкрива, че лицата с по-високо ниво на образование, както и живеещите в големите градове (с изключение на жителите на столицата София), са склонни да бъдат по-критични.

Фигура 1.6: Удовлетвореност от демокрацията в България, по различни групи

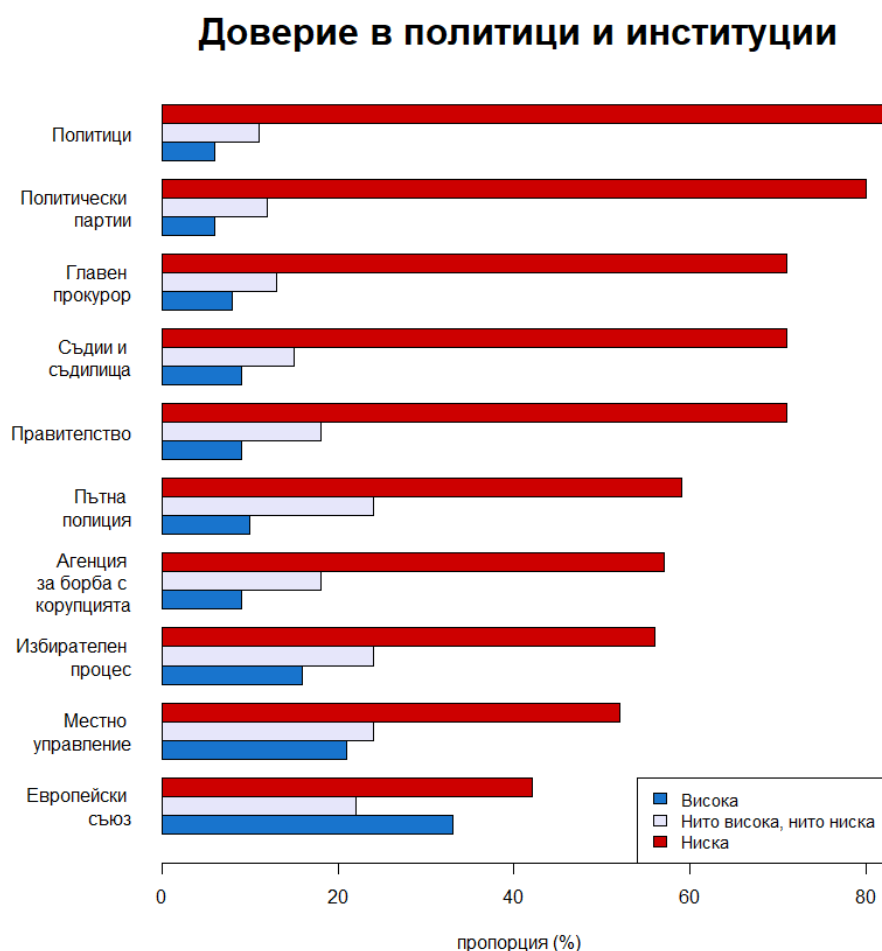
1.3 Ниско доверие в българските институции и политици

Една функциониращата демокрация разчита на доверието на гражданите в нейните институции, а това доверие може да бъде отслабено от корупцията. Затова респондентите бяха помолени да оценят доколко имат доверие в 10 от най-важните фигури и ключови институции в България: националното правителство, местното правителство, националната прокуратура, съдиите и съдилищата, изборния процес, Националната агенция за борба с корупцията (Комисията за

противодействие на корупцията и за отнемане на незаконно придобитото имущество), Европейския съюз, политиците, политическите партии и пътната полиция. Респондентите имаха възможност да дадат оценка от много висока (7), висока (6), по-скоро висока (5), нито висока, нито ниска (4), по-скоро ниска (3), ниска (2) до много ниска (1) или да изберат "не знам".

Фигура 1.7 обобщава категориите на високи (5-7), нито високи, нито ниски (4) и ниски (1- 3). Като цяло доверието в националните служители и институции може да се определи като забележимо ниско. Европейският съюз - единствената ненационална институция - получава най-високи нива на доверие (33% от респондентите имат високо доверие). Все пак повече респонденти посочват ниско доверие (43 %) в ЕС, отколкото високото доверие. Най-ниски нива на доверие се приписват на политиците (83% ниско), политическите партии (81% ниско), националната прокуратура (77% ниско), съдиите и съдилищата (75% ниско), както и на националното правителство (72% ниско).

Фигура 1.7: Доверие в българските институции и политици

2. Възприятия за корупция

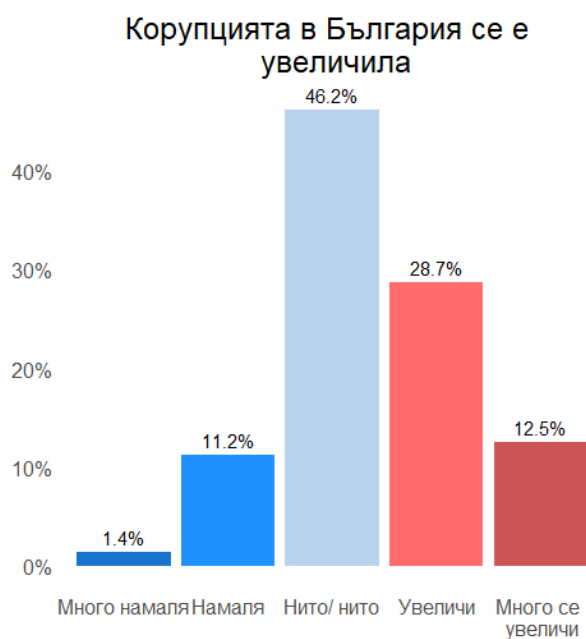
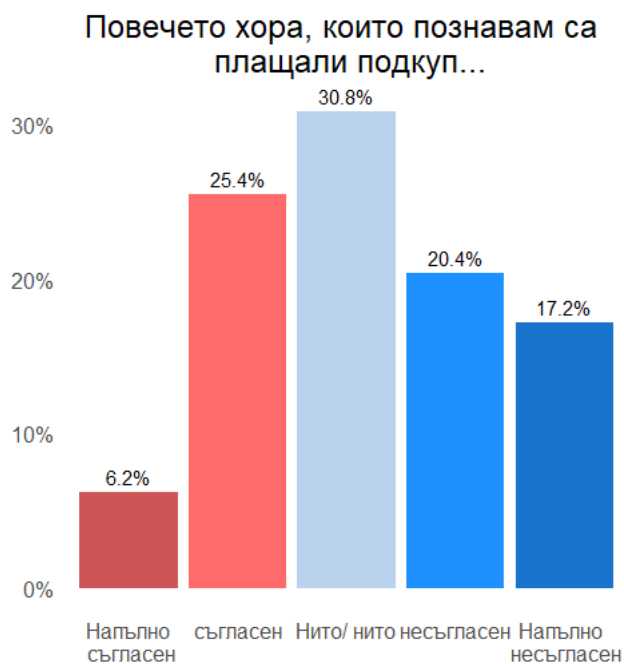
Обобщение на главата: В тази глава са представени резултатите от проучването относно начина, по който респондентите възприемат корупцията в различни среди и сектори в България. Като цяло корупцията се възприема от респондентите като широко разпространена и нарастваща през последните две години. Възприемането на корупцията като широко разпространена се различава в отделните социални групи и региони на България. Освен това участниците в проучването имат ясна представа за това какво поведение смятат за приемливо или неприемливо по отношение на бюрократичната и политическата корупция. Въпреки че са загрижени и за двата вида корупция, те са по-притеснени от политическата корупция. Освен това анкетираните най-често посочват съдебната система като сектора, който е най-засегнат от корупцията в България.

Първата част на изследването установи, че голяма част от българското население е силно скептично към системата на демокрацията, както и към нейните участници и институции. Резултатите по-горе подчертават също, че корупцията се възприема като един от най-важните проблеми, пред които е изправена България. Изследването попита допълнително респондентите за това доколко широко разпространена е според тях корупцията и кое поведение смятат за приемливо.

2.1 Общо възприятие на корупцията в България

За да се разбере колко широко разпространена се възприема корупцията в България, в проучването участниците бяха попитани дали са съгласни с твърдението "Повечето хора, които познавам, са давали подкуп". Като не се задава директен въпрос за възприемането на корупцията в България, се избягва надценяване. Освен това не се налага респондентите да отговарят за собственото си участие в корупционно поведение, което би трябвало да намали изкривяването на отговорите, дължащо се на това, че респондентите отговарят по социално желан начин или се страхуват от негативни последици при верен отговор. Резултатите са представени вляво на фигура 2.1. Тя показва, че 32 % от участниците са съгласни, че *повечето хора, които познават, са плащали подкуп*, докато 38 % не са съгласни с това твърдение. Аналогично, графиката вдясно на фигура 2.1 показва, че повече от 41% са съгласни с твърдението, че корупцията в България се е увеличила през последните две години.

Фигура 2.1: Възприемане на разпространението на корупцията в България

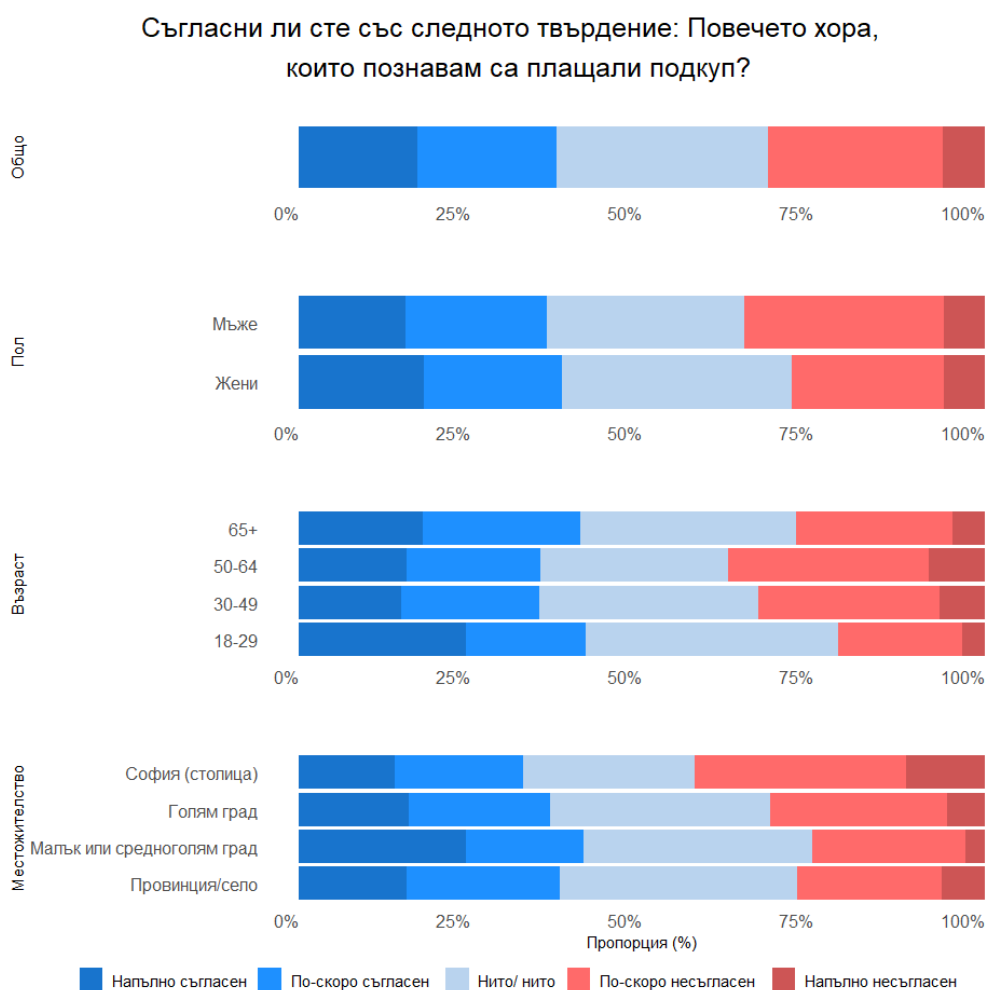

Когато се изследва как различните групи възприемат разпространението на корупцията, на фигура 2.2 се вижда, че мъжете са съгласни в по-висок процент от жените, че повечето хора, които познават, са дали подкуп (35% от мъжете срещу 28% от жените). Освен това най-възрастните (над 65 г.) и най-младите (18-29 г.)

кохорти "по-скоро не са съгласни" с това твърдение. Респондентите, живеещи в малки или средни градове, в най-голяма степен не са съгласни, че повечето хора, които познават са плащали подкуп (41%), докато респондентите от столицата София в най-голяма степен са съгласни с това твърдение (42%).

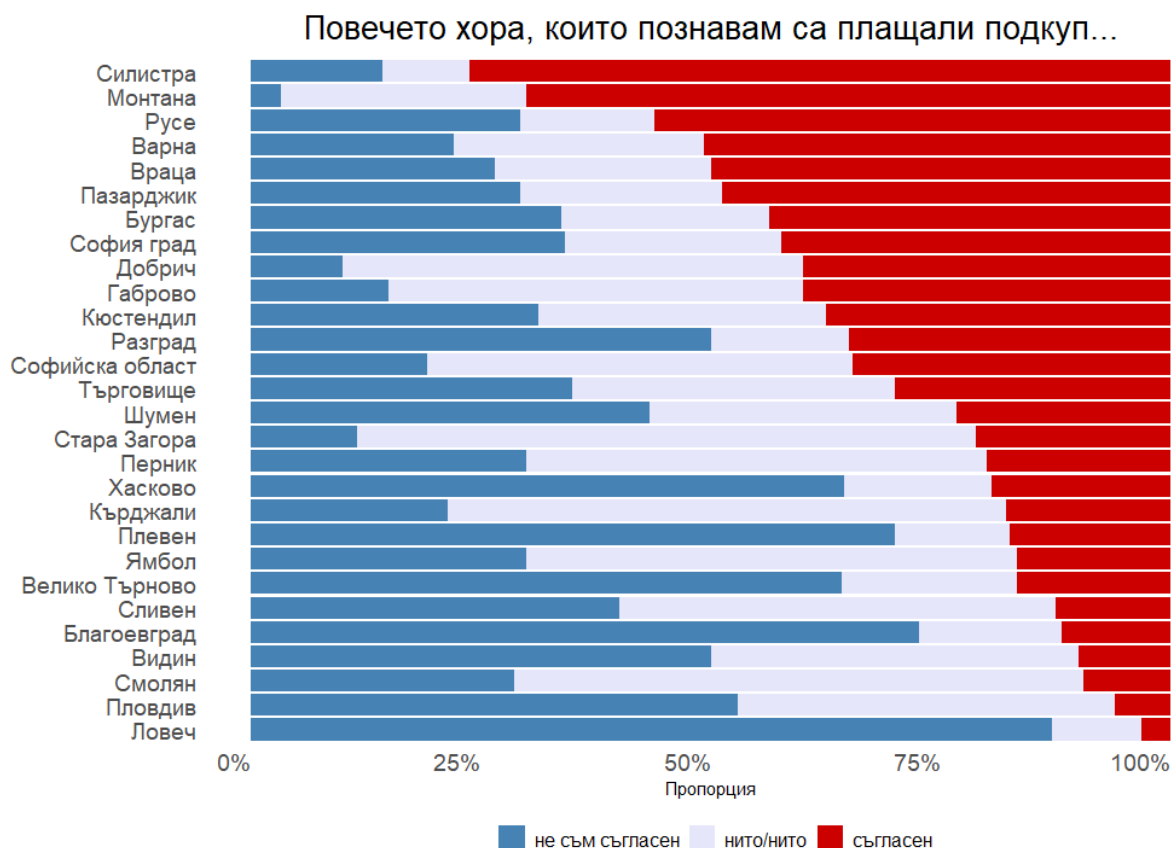
Като цяло има известни различия в различните групи, но все пак само малка част от респондентите (средно 17%) категорично не са съгласни, че повечето хора, които познават, са давали подкуп, което подчертава, че корупцията се възприема като широко разпространена в българското общество.

Фигура 2.2: Възприемане на разпространението на корупцията от различните социални групи: "Съгласни ли сте, че "Повечето хора, които познавам, са плащали подкуп?"

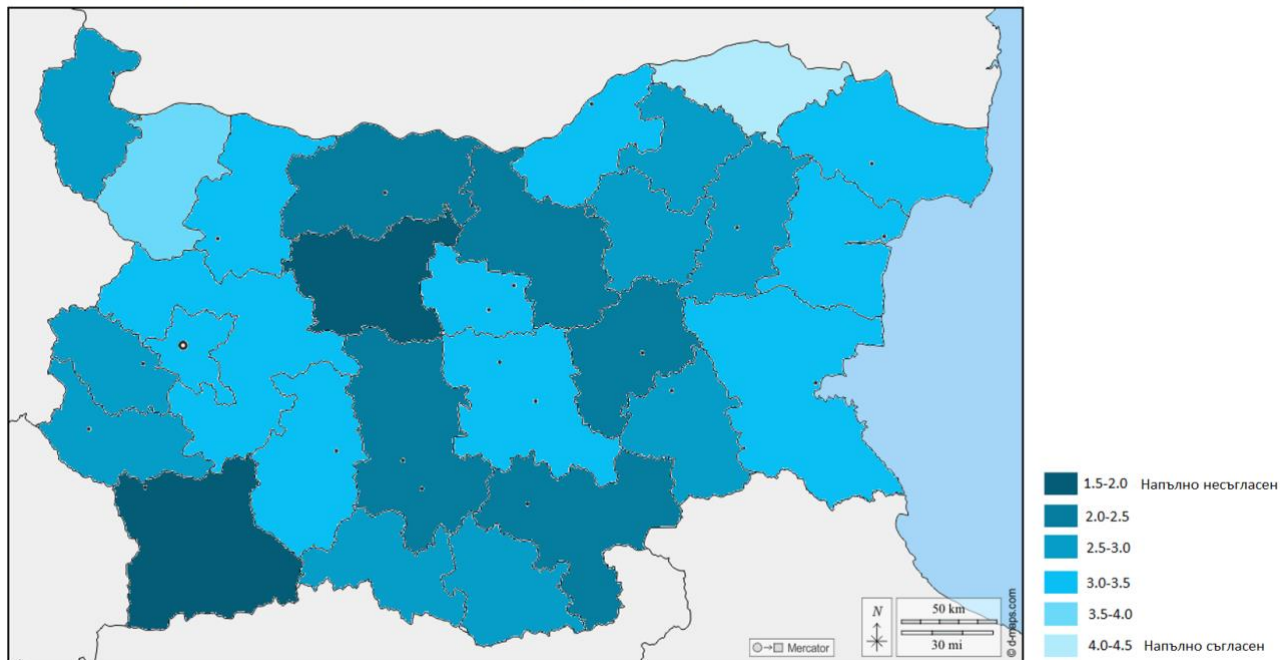
На фигура 2.3 е представено възприемането на разпространението на корупцията в 28-те области на България. Наблюдават се силни различия между респондентите, които варират от 76% от анкетираните в Силистра, които са съгласни с твърдението "Повечето хора, които познавам, са давали подкуп", до едва 3% в Ловеч. Тази констатация може да се види и на картата на фигура 2.4, която показва средните стойности на съгласие за всеки регион, където по-тъмните цветове представляват по-високи нива на несъгласие, а по-светлите - по-високи нива на съгласие в даден регион относно разпространението на корупцията. По този начин корупцията се възприема като по-малко разпространена в областите с по-тъмни цветове. Извадката обаче е доста малка за някои от регионите, поради което тези разлики следва да се тълкуват предпазливо.

Фигура 2.3: Възприемане на разпространението на корупцията в 28-те области в България: "Повечето хора, които познавам, са давали подкуп"

Фигура 2.4: Карта на възприетото разпространение на корупцията в 28 области в България: "Повечето хора, които познавам, са плащали подкуп"

Повечето хора, които познавам, са плащали подкуп, средна стойност по области в

2.2 Кога корупционното поведение се възприема като (не)приемливо

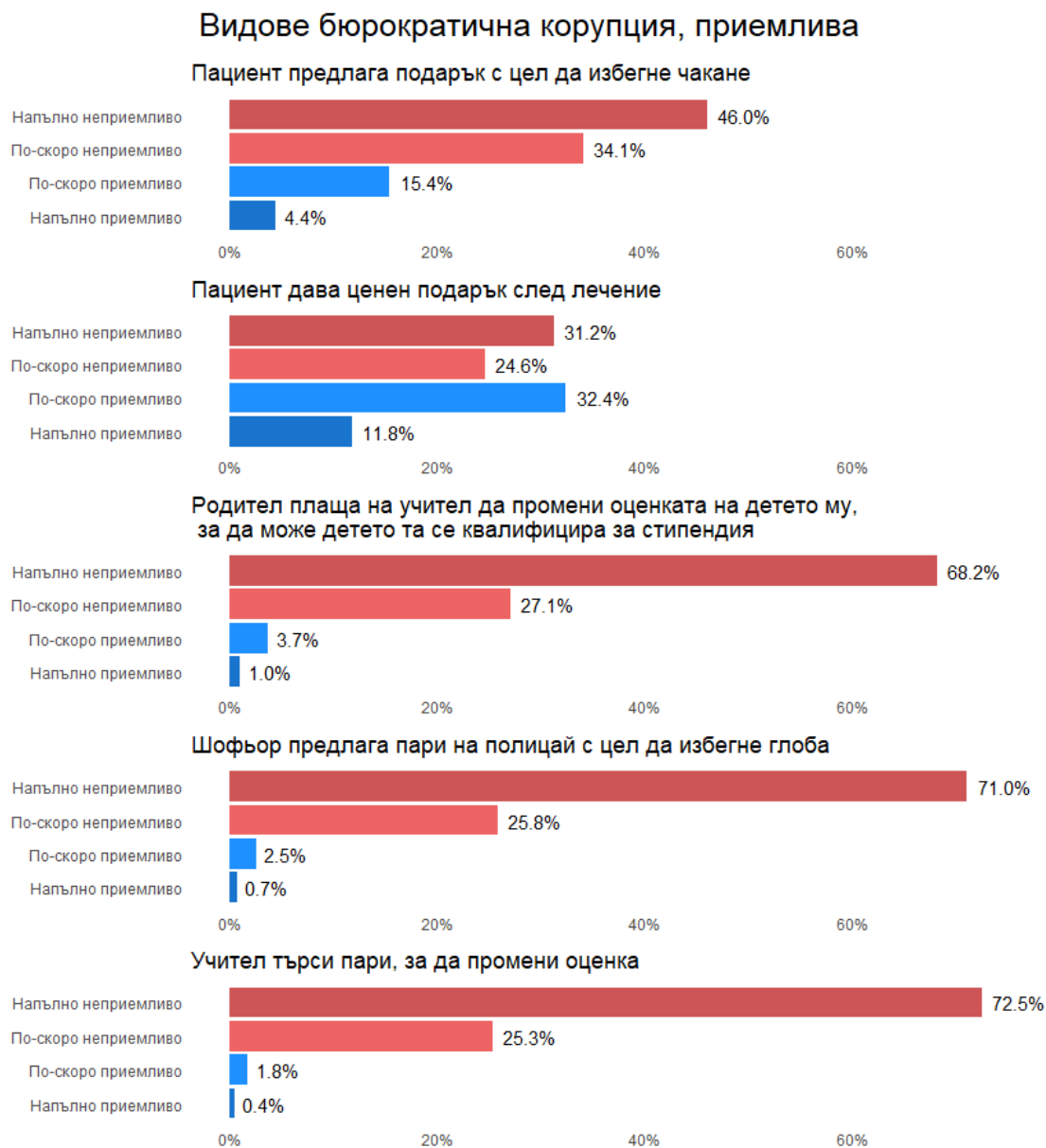
За да се получи по-задълбочено разбиране за различните форми на корупция, в проучването се изследва какви видове поведение се считат за приемливи или неприемливи, като се разграничават различни сценарии за бюрократична и политическа корупция. В сътрудничество с партньорите по проекта бяха идентифицирани пет типични сценария, които могат да се разглеждат като бюрократична корупция (вж. таблица 1), и други пет сценария, които варират от лобиране до политическа корупция (вж. таблица 2). Респондентите бяха запознати с тези сценарии и бяха помолени да оценят кое от тези поведения смятат за (не)приемливо.

Таблица 1: Сценарии за бюрократична корупция

Име на сценария	Сценарий
Пациентът предлага подарък, за да избегне чакането	Пациент поднася подарък на медицинска сестра, за да бъде обслужен бързо и да избегне чакането.
Пациентът прави ценен подарък след лечение	Пациент дава ценен подарък на лекар след лечение.
Родител плаща на учител, за да смени класа на детето, което иска да получи стипендия	Родител плаща на учител, за да промени оценката на детето му от средна на много добра, което ще му даде право на стипендия.
Шофьор предлага пари на полицаи, за да избегне санкция	Шофьор предлага пари на пътни полицаи, за да не обърне внимание на нарушение на правилата за движение.
Учителят иска пари за промяна на оценката в положителна	По време на родителските срещи учителят напуска на родителите, че е желателно да направят "доброволен" принос, за да осигурят на децата си положителни оценки.

Както е показано на фигура 2.5, гражданите имат доста ясно и отчетливо разбиране за това какво определят като корупция: то съвпада с международно признатото определение на Transparency International, което определя корупцията като злоупотреба с власт за лична облага. Ако приемем това определение за целите на настоящото проучване, всички посочени на фигурата по-долу поведения - когато гражданите подкупват медицински сестри, учители и пътни полицаи, за да получат благоприятно или по-добро отношение - се считат за корупция от голямото мнозинство от гражданите. Особено интересна е оценката на сценария, при който ценен подарък, предложен след медицинско лечение в болница, се счита за корупция. В този случай отговорите се различават по-силно, защото само 31% смятат това за напълно неприемливо, а 24% - за по-скоро неприемливо. Около 44% намират това поведение за приемливо, което е разбираемо, тъй като ценният подарък може да се разглежда като еднократен подарък, който не предполага искане за благоприятно отношение.

Фигура 2.5: Кое поведение се счита за приемливо (бюрократична корупция)?

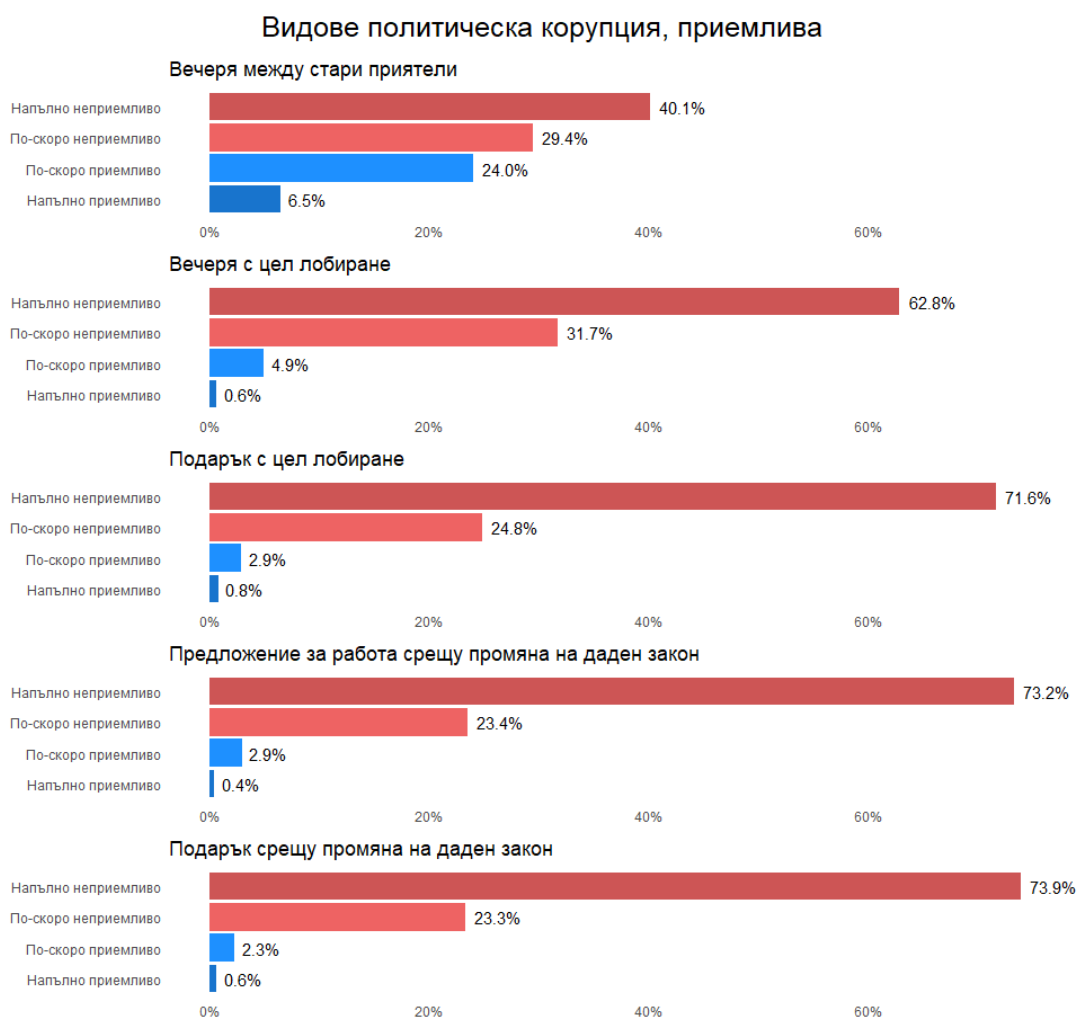
В таблица 2 са представени сценарии за лобирание и корупция в големи размери, за да се види дали респондентите правят разлика между тези различни поведения. Следователно сценарият "вечеря между стари приятели" (в който описваме обмен на важна информация) е представен до ситуации, в които се цели реална услуга (като например организиране на среща или лобирание за защитен закон) в замяна на заплащане на вечеря, подарък или платена работа.

Таблица 2: Сценарии за лобиране и политическа корупция

Име на сценария	Сценарий
Вечеря между стари приятели	Министърът на транспорта се среща на вечеря със свой стар приятел от университета, който сега е изпълнителен директор на фирма за пътно строителство. Двамата разговарят за семействата си, но и за предстоящи инфраструктурни проекти, които представляват интерес и за двамата.
Вечеря с цел лобиране	Държавен служител е поканен на вечеря от строителна компания в замяна на организиране на среща с ресорния министър, на която да лобира за промяна на закон за разрешаване на защитни територии в интерес на компанията.
Подарък с цел лобиране	Министър получава скъп подарък (например ценен часовник) от строителна фирма. По-късно министърът лобира за това защитният закон за разрешителните за строеж в защитени територии да стане по-малко рестриктивен.
Предложение за работа срещу промяна на даден закон	След края на политическата си кариера министър получава предложение за платена работа от строителна компания. По-късно министърът използва правомощията си, за да направи защитен закон за разрешителните за строеж в защитени територии по-малко рестриктивен.
Подарък срещу промяна на даден закон	Министър получава скъп подарък (например ценен часовник) от строителна фирма. По-късно министърът използва правомощията си, за да направи защитен закон за разрешителните за строеж в защитени територии по-малко рестриктивен.

Преобладаващата част от респондентите определят последните четири сценария като политическа корупция и ги смятат за напълно неприемливи. Те също така ясно разграничават тези сценарии от първия сценарий, който е по-скоро форма на лобирание, отколкото на корупционно поведение. Четиридесет процента (40%) от анкетираните все още считат това поведение за напълно неприемливо, но този процент е много по-нисък, отколкото при другите сценарии за политическа корупция. При сравняването на бюрократична и политическа корупция може да се заключи, че респондентите намират сценариите и на двете форми на корупция за неприемливи и не смятат, че ежедневните форми на бюрократична корупция са по-приемливи от политическа корупция.

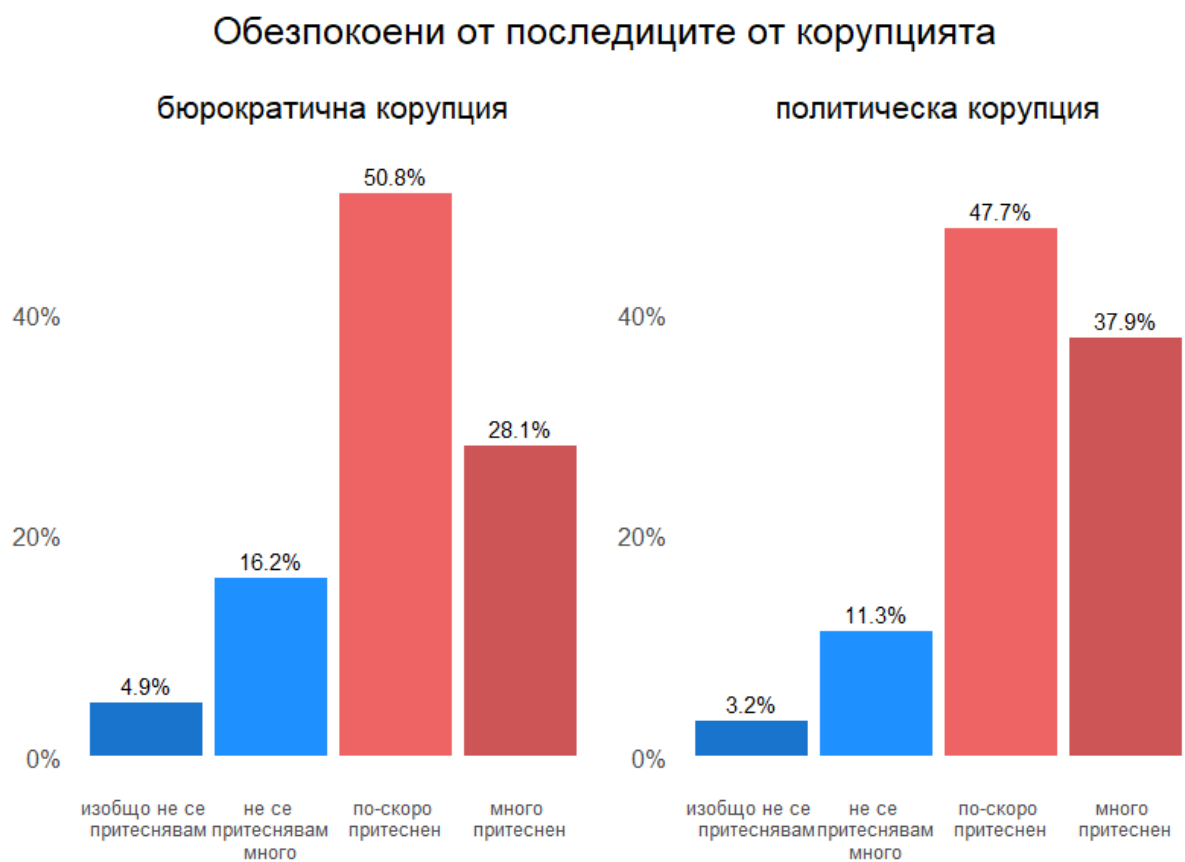
Фигура 2.6: Кое поведение се счита за приемливо (лобирание срещу политическа корупция)?

2.3 Опасения за корупция

Като цяло, мнозинството от анкетираните са доста загрижени за последиците от бюрократичната и политическата корупция, както е показано на фигура 2.7. Забележително е, че 85 % от гражданите са по-скоро или много загрижени за политическата корупция и нейните последици, докато този процент е малко по-нисък (78 %) за бюрократичната корупция.

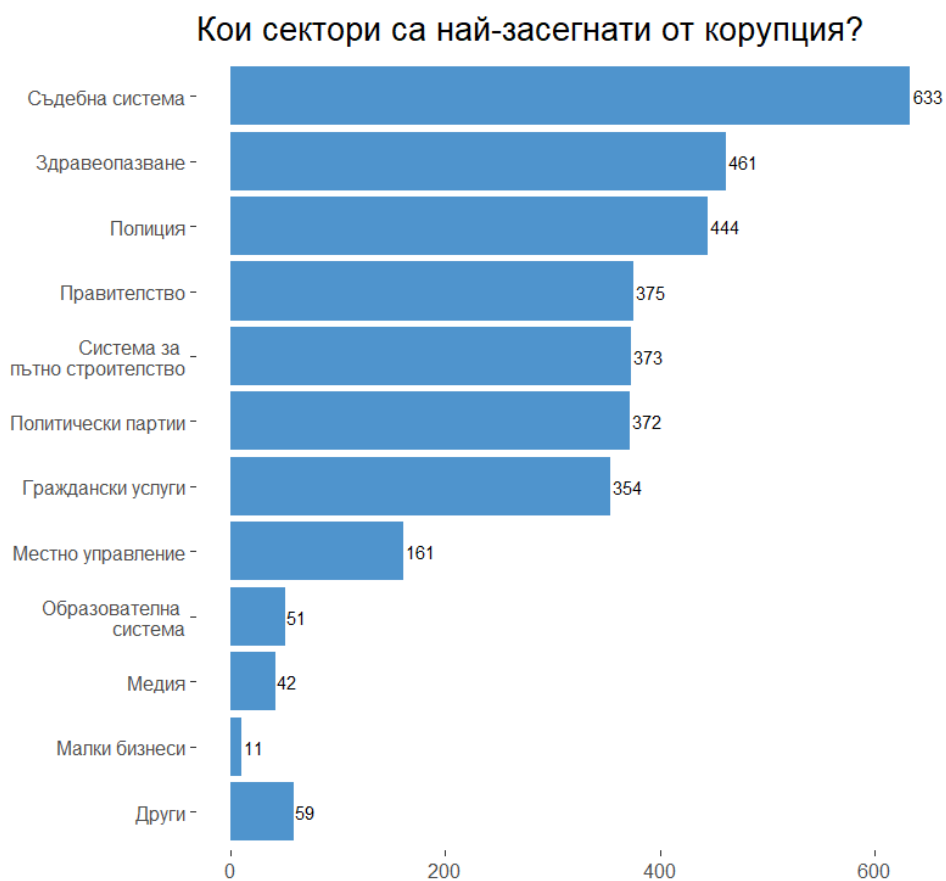
Фигура 2.7: Загрижени за последиците от корупцията

2.4 Сектори с най-много корупция

За да се проучи кои сектори се възприемат като най-засегнати от корупцията, респондентите бяха помолени да посочат до три сектора, които според тях са най-засегнати от корупцията, измежду 12 дадени възможности. Редът на представяне на 12-те сектора беше произволен за всеки респондент, за да се избегнат отклонения при избора. В преобладаващата си част респондентите се съгласиха, че съдебната система е секторът, който е най-засегнат от корупция в България (посочен от половината от всички респонденти), следван от сектора на общественото здравеопазване и полицията. На фигура 2.8 са представени резултатите по този въпрос.

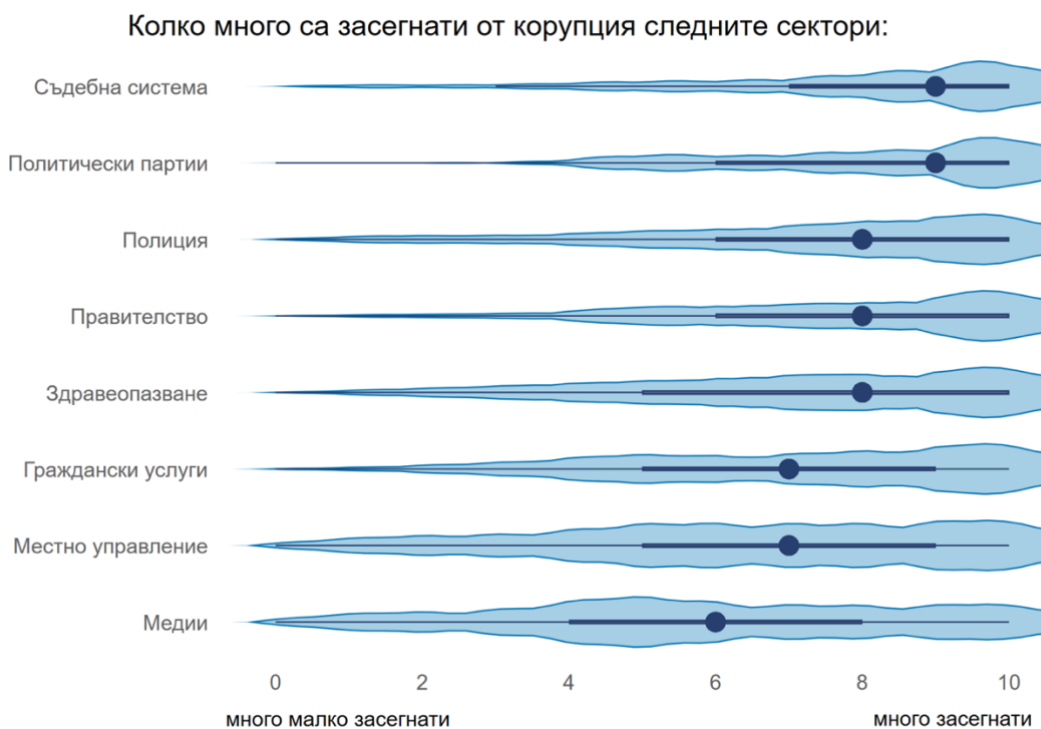
Фигура 2.8: Избор на секторите, които са най-засегнати от корупция (до 3 от 12 възможности)

Освен това респондентите бяха помолени да оценят осем от горепосочените сектори по скалата между 0 и 10 доколко са засегнати от корупцията. На фигура 2.9 са показани тези резултати и се подчертава, че корупцията се разглежда като най-разпространена в съдебната система. Показаните скрипки могат да бъдат разчетени по следния начин: колкото по-тънък е скрипецът и колкото по-дълго се разпростира скрипецът, толкова повече хора не са съгласни с оценката. Тъмно синята точка показва медианната позиция, при която 50% от отговорите са разположени вляво и 50% вдясно. Можем да наблюдаваме, че докато негативните оценки на гражданите за съдебната система и политическите партии не се различават изключително много, то оценките се различават много повече, когато става въпрос за секторите на медиите и местната власт.

Освен това може да се види, че въпреки че секторите на местното самоуправление и медиите не са били избирани много често от респондентите като едни от трите най-засегнати сектора, повечето от тях все още ги възприемат като значително засегнати от корупцията.

Фигура 2.9: „Сюжети на цигулката“ - оценка на осем сектора по отношение на разпространението на корупцията

3. Корупция и правителствени мерки

Обобщение на главата: Респондентите са по-скоро скептични по отношение на желанието и ефективността на българския политически елит да се бори активно с корупцията. Най-големи различия в оценката на антикорупционните усилия на политическите елити се наблюдават между групата на избирателите и групата на негласуващите, като избирателите са по-малко критични от негласуващите. Също така, членовете на различните политически партии, идентифицирани по избора на глас на последните национални избори (проведени през октомври 2022 г.), се различават съществено във възгледите си. Освен това данните показват, че негласуващите могат да бъдат достигнати с конкретни послания за антикорупционните усилия на партиите.

Откакто политическите партии в България също признаха корупцията за политически проблем, борбата с нея е един от най-актуалните политически въпроси в кампаниите на партиите. За да изследваме ефективността на различните послания и различните изпращачи на послания, поставихме пред респондентите разнообразни въпроси и послания свързани с усилията на българските политически партии и националното правителство.

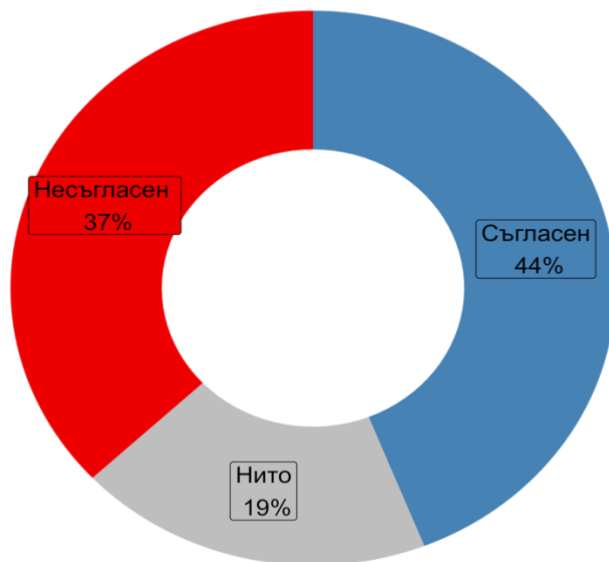
3.1 Приемливо ли е корупционното поведение за правителството?

Значителна част от анкетираните (44%) са съгласни с твърдението *"Приемливо е правителството да участва в корупционни практики, стига да постига добри резултати"*. Само 37% от лицата не са съгласни, което показва, че за голяма част от българското население корупцията може да бъде приемлива при определени обстоятелства. Най-висок процент на несъгласие може да се открие сред хората, които не са гласували на последните избори и сред тези, които са гласували за коалицията *"Продължаваме промяната и Демократична България"* (ПП-ДБ), както и за *Българската социалистическа партия* (БСП) (общо 41%). Най-нисък процент на несъгласие може да се открие сред гласувалите за *Движението за права и свободи* (ДПС) (18%).

Като цяло този резултат може да бъде разбран по начина по, който различните избиратели приоритизират различни теми и, че корупцията не е най-големият приоритет за всички избиратели – въпреки че те твърдят, че е така, когато са попитани директно, както е показано по-долу на фигура 3.8.

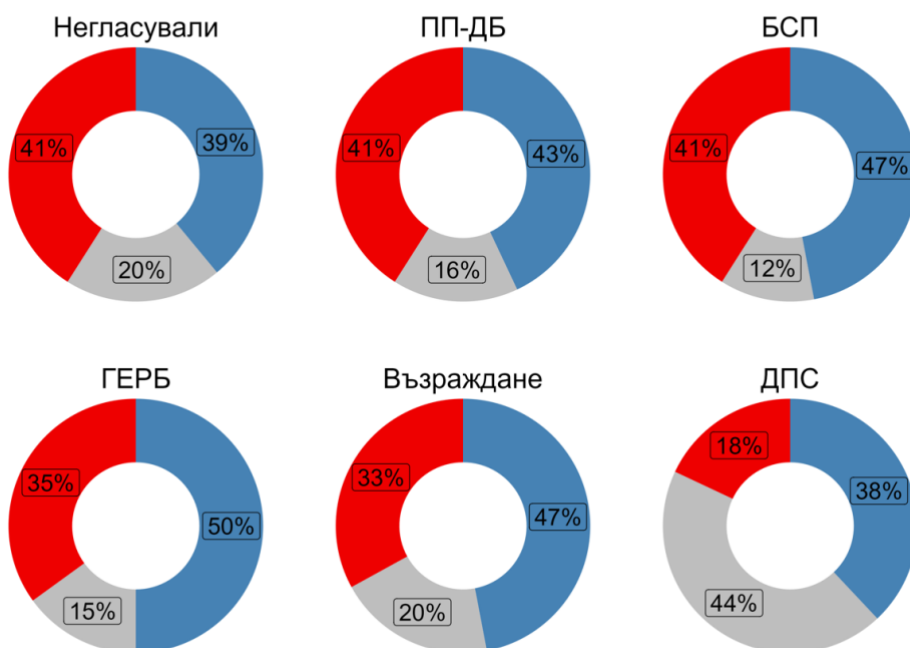
Фигура 3.1: Толеране на корупция в правителството

Като цяло

Приемливо е правителството да участва в корупционни практики, ако въпреки това си върши добре работата

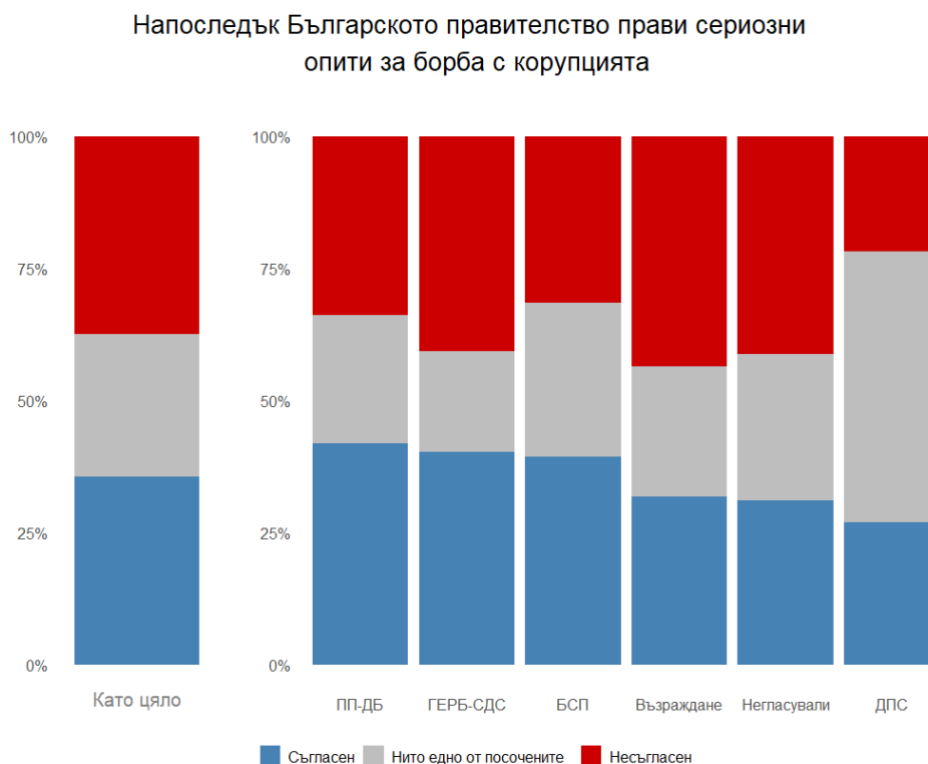
Приемливо е правителството да участва в корупционни практики, ако въпреки това си върши добре работата

3.2 Опитите на българските изпълнителни власти да се борят с корупцията

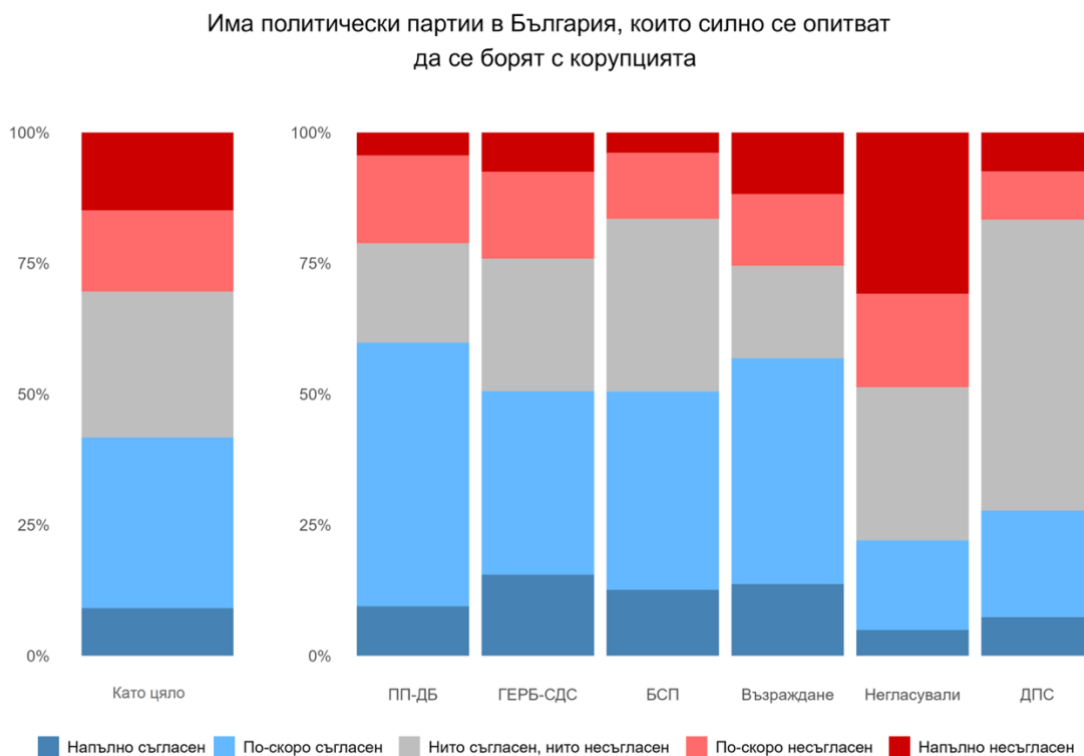
Както се вижда от фигура 3.2, респондентите са доста разделени по отношение на оценката на последните опити за борба с корупцията от страна на българското правителство (т.е. на правителствената институция; респондентите не са били питани за оценката им за конкретно правителство). Около една трета (36%) от анкетираните са съгласни, че напоследък има сериозни опити за борба с корупцията, докато друга една трета (37%) не са съгласни с това твърдение. Останалите 27 % от анкетираните нито са съгласни, нито не са съгласни. Отново се наблюдават значителни различия в зависимост от това дали респондентите са гласували на последните избори (октомври 2022 г.) и за кои партии. Респондентите, които са посочили, че са гласували за ПП или ДБ на последните избори, са съгласни с твърдението в 42%, което вероятно се дължи на последното участие на ПП-ДБ в правителството и на предизборната платформа на партиите, която агитира за борба с корупцията. За разлика от тях участниците, които не са гласували на изборите през октомври 2022 г., са съгласни само с 31%, а избирателите на ДПС - само с 27%.

Фигура 3.2: Българското правителство прави сериозни опити за борба с корупцията

Резултатите по отношение на твърдението "Има национални партии, които сериозно се опитват да се борят с корупцията в България" са по-скоро сходни, но малко по-положителни от оценката за правителството (вж. фигура 3.3). Като цяло 42% от респондентите са по-скоро съгласни (33%) или напълно съгласни (9%), че в България има партии, които искрено се опитват да се борят с корупцията. Отново този процент е най-висок сред лицата, които са гласували за ПП или ДБ, като 60% от тях са съгласни (10% са напълно съгласни, 50% са по-скоро съгласни). Най-ниски нива на съгласие се наблюдават сред лицата, които не са гласували, с 22% (5% напълно съгласни, 17% по-скоро съгласни).

Фигура 3.3: В България има партии, които сериозно се опитват да се борят с корупцията

Забележка: За тази графика е използвана намалена извадка от 901 респонденти, за да се избегне замърсяване на данните с резултатите от нашия експеримент (обяснен в следващия подраздел). По този начин групата, която получи партизанско съобщение (вж. стр. 23), беше изключена за тази графика.

3.3 Послания относно правителствените усилия за борба с корупцията

За да проучим дали антикорупционните послания могат да формират нагласите на респондентите, разработихме експеримент, в който разпределихме респондентите на случаен принцип в четири групи с приблизително еднакъв брой лица (около 300 респонденти). Една група не получи никакво съобщение ("контролна група"), а другите три групи получиха съобщение, което ги информираше за важността на правителствените усилия за борба с корупцията и последните опити. Всяко съобщение обаче беше с различен "подател", за да се проучи дали видът и партийната принадлежност на подателя оказват влияние върху крайния им отговор. Тествахме следните различни изпращачи:

- Измислена международна агенция за борба с корупцията
- Българското правителство (като национална институция без партийни изцепки)
- Три от партиите в последното редовно правителство, ръководено от Кирил Петков (ПП, БСП, ДБ)

Фигура 3.4: Съобщения за правителствените усилия за борба с корупцията, изпратени от различни податели

Без послание	Послание на правителството
	 <p>Борбата с корупцията в България</p> <p>Доклад на българското правителство показва, че:</p> <ol style="list-style-type: none">1. провеждането на антикорупционни реформи трябва да бъде основен приоритет за всяко национално правителство;2. правителството направи важни първи стъпки в борбата с корупцията: правителството осигури по-прозрачно разпределение на публичните средства, което не зависи от връзките на политическите партии.

В резултат на това ще намалее измамите и правителството ще разполага с повече средства за на гражданите, например за училища, пенсии и здравеопазване.

Послание на международни агенции

Борбата с корупцията в България

Доклад на международната и независима агенция "Борба с корупцията" показва: dent agency "Fight Corruption" shows:

1. изпълнението на антикорупционните реформи трябва да бъде **първи приоритет за всяко национално правителство**;
2. правителството направи **важни първи стъпки** в борбата с корупцията: **по-прозрачно разпределение на публичните средства**, независимо от връзките с политическите партии. В резултат на това **ще намалее измамите** и правителството ще разполага с **повече средства за гражданите**, например за училища, пенсии и здравеопазване.

Послание на партии

Борбата с корупцията в България

Доклад, изготвен по поръчка на партиите **ПП, БСП и ДБ**, показва:

1. изпълнението на антикорупционните реформи трябва да бъде **първи приоритет за всяко национално правителство**;
2. правителството ни направи **важни първи стъпки** в борбата с корупцията: по-прозрачно разпределение на публичните средства, независимо от връзките с политическите партии.

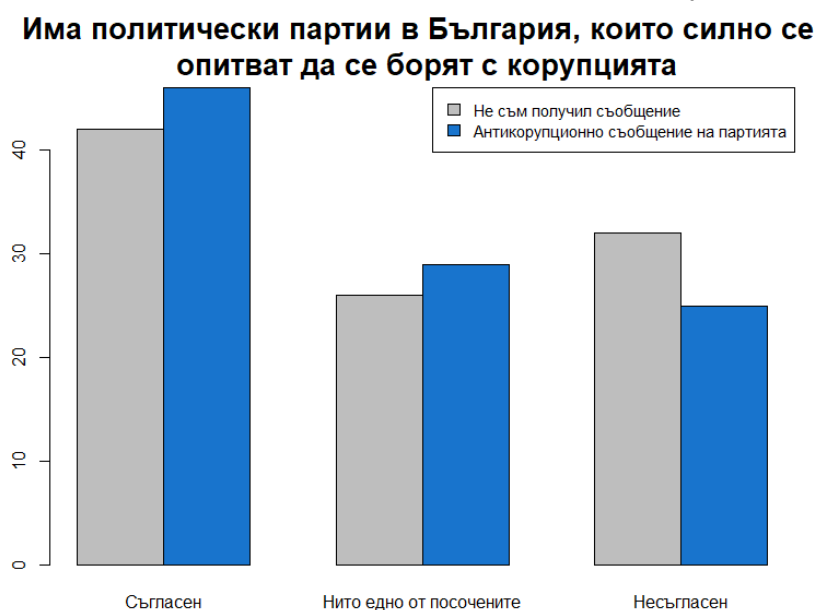
В резултат на това ще **намалее измамите** и правителството ще разполага с **повече средства за гражданите**, например за училища, пенсии и здравеопазване.

След като респондентите бяха "обработени", т.е. получиха едно от тези три съобщения, те бяха попитани дали са съгласни с редица твърдения относно корупцията в България. На въпроса дали респондентите не са съгласни или са съгласни с твърдението *"Има национални партии, които полагат значителни усилия, опитвайки се да се борят с корупцията"*, установихме по-висок процент на съгласни с това твърдение сред групата, на която е било представено послание от партиите ПП-ДБ и БСП, отколкото сред контролната група, която не е получила послание: контролната група (сивите стълбчета на фигура 3.5) е съгласна само с 42%, а не е съгласна с 32%. Групата, която е получила съобщението, изпратено от страните, се е съгласила с 46 % и не се е съгласила само с 25 %.

Тази разлика в средните стойности между тези две групи е статистически значима на ниво 95%, което означава, че има 95% вероятност разликата между групите да не се дължи на случайност или на случайно вариране. Това показва, че се счита за малко вероятно разликата да е резултат от случайна грешка или вариативност на извадката. Въпреки това, напредналите статистически анализи трябва да проследят този резултат, за да се установи дали тази разлика се запазва при контролиране на допълнителни фактори.

Изводът е следният: когато им бъде представено конкретно партийно послание за усилията на правителството от страна на предпочитаната от тях партия, респондентите са по-склонни да се съгласят, че има партии, които се опитват да се борят с корупцията. Ние тълкуваме това като окуражаващ знак, че партиите наистина могат да извлекат полза от борбата с корупцията и от информирането за нея.

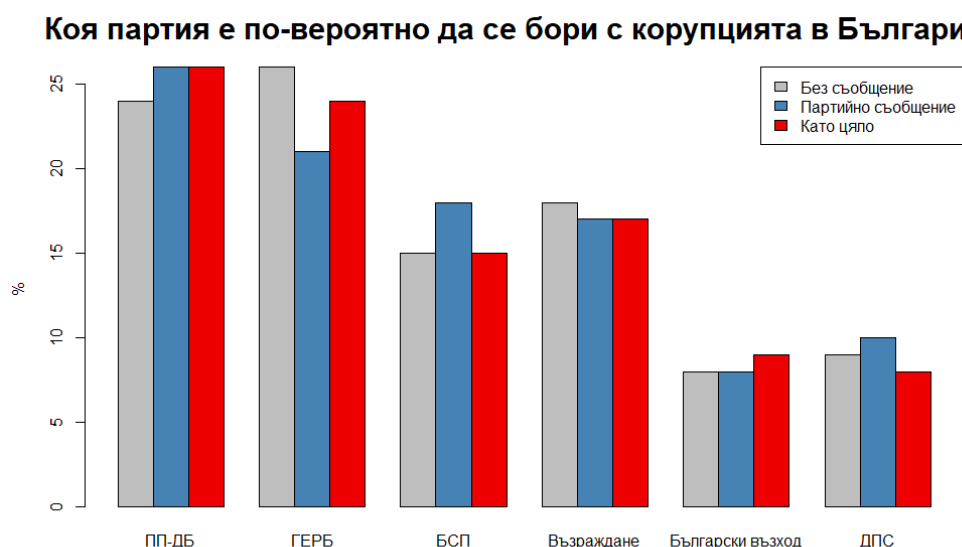
Фигура 3.5: Разлики по групи, които са получили различни послания - Има национални партии, които силно се опитват да се борят с корупцията в България

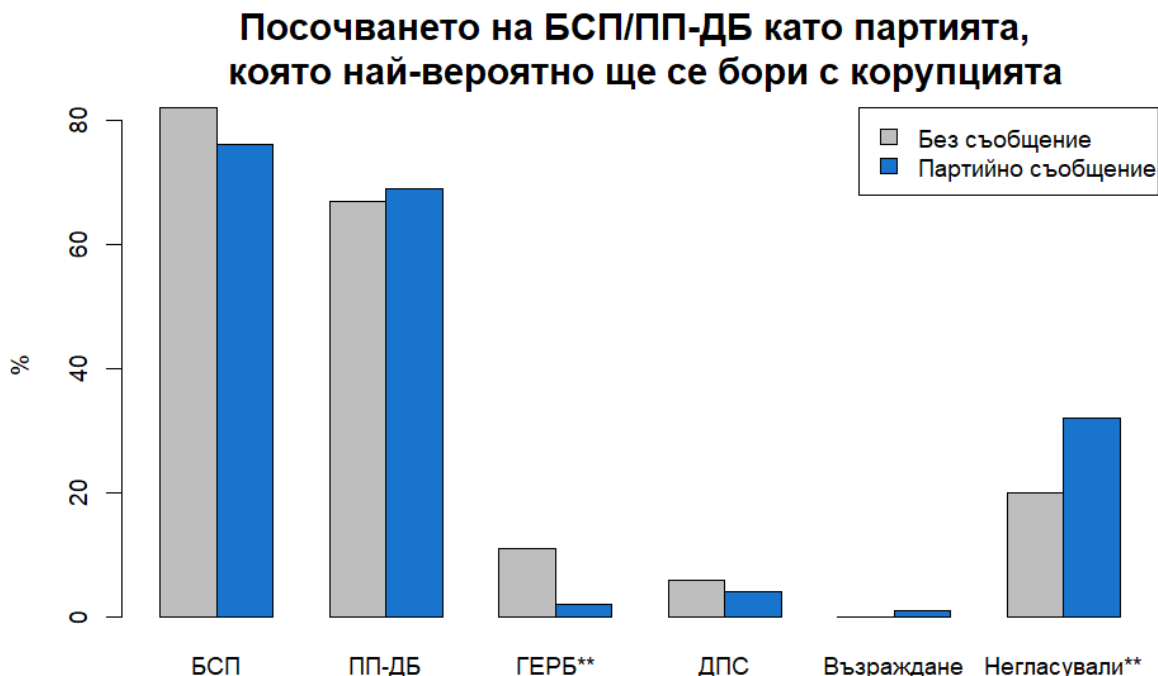
Могат да се наблюдават и средните разлики между групите по отношение на въпроса "Коя партия е най-склонна да се бори с корупцията в България?". Като цяло респондентите избират най-често (26,5 %, червени стълбчета) ПП-ДБ като партийната коалиция, която е най-вероятно да се бори с корупцията, следвана от ГЕРБ-СДС (24 %, червени стълбчета), както може да се види на фигура 3.6. Респондентите, които са получили партийно послание (сини стълбчета), по-често са избрали ПП-ДБ, както и БСП, за разлика от респондентите, които не са получили послание (сиви стълбчета). Разликата в средните стойности не е значима на конвенционални нива, но има значими ефекти за подгрупите, както се вижда от фигура 3.7. На фигура 3.7 е показан процентът на всяка група избиратели, избрали ПП-ДБ или БСП (т.е. една от партиите, изпратили послание за антикорупционни усилия на правителството), по подгрупи (т.е. тези, които не са получили никакво послание, спрямо тези, които са получили посланието на партията).

Докато за избирателите на ПП-ДБ и БСП (партиите в кабинета, които са "изпращачи" на посланието) посланието не е оказало ефект - най-вероятно защото те вече са убедени от собствените си партии - избирателите на ГЕРБ са реагирали негативно на посланието и са били значително по-малко склонни да изберат една от партиите-изпращачи като най-способна да се бори с корупцията (отбелязано с **). За разлика от тях негласувалите значително по-често избират една от партиите-посланици, когато им е било представено посланието на партията (отбелязано с **). Това показва, че негласуващите са особено способни да бъдат убедени от партийни послания за конкретни антикорупционни усилия. За разлика от тях хората, които вече гласуват за партията, не променят нагласите си (но могат да бъдат мобилизирани) и респондентите които са гласували за политическия опонент, може дори да не са толкова убедени, когато получат такова съобщение.

Фигура 3.6: Разлики по групи, които са получили различни послания - Коя партия е най-вероятно да се бори с корупцията?

Фигура 3.7: Разлики между групите, които са получили различни послания - Избор на БСП/ДПС-ДБ като партията, която най-вероятно ще се бори с корупцията, според партийния вот на последните избори

*Забележка: ** показва статистически значими ефекти*

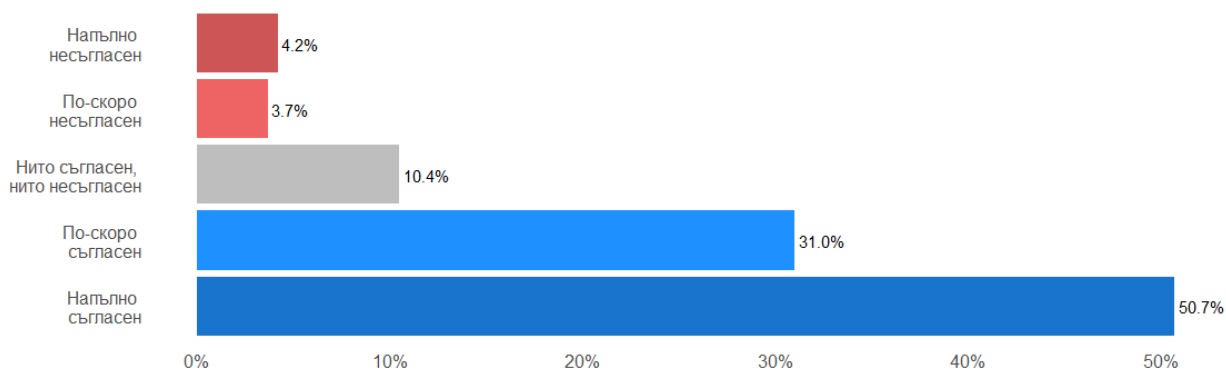
Не са установени други значими ефекти от посланията за работата на правителството в борбата с корупцията.

3.4 Борбата с корупцията като основен приоритет на бъдещото правителство

Преобладаващото мнозинство от анкетираните (82%) заявяват, че са напълно съгласни (50,7%) или по-скоро съгласни (31%) с твърдението, че *"Борбата с корупцията трябва да бъде основен приоритет за всяко следващо правителство"* (вж. фигура 3.8). Само около 10% от анкетираните не са съгласни с това твърдение. Това е едновременно изненадващо и донякъде поразително, тъй като този резултат контрастира с резултатите, представени по-горе на фигура 3.1, където мнозинството от респондентите приемат корупцията, стига правителството да постига добри резултати. Този резултат обаче е много устойчив в различните политически, социални и демографски групи.

Фигура 3.8: Борбата с корупцията трябва да бъде основен приоритет на следващото правителство

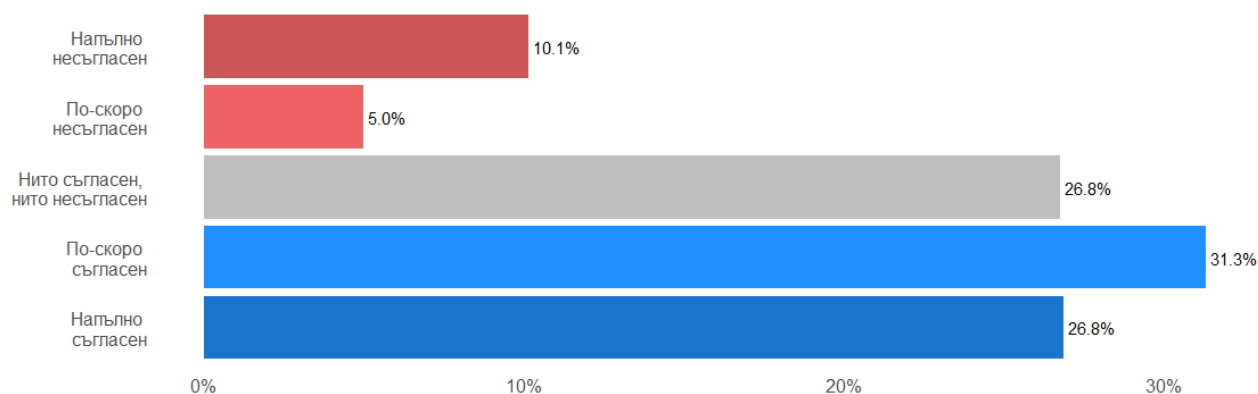
Борбата с корупцията трябва да първият приоритет на следващото правителство

По същия начин мнозинството от анкетираните се съгласиха с твърдението, че гласуват за партията, която има най-големи шансове да се бори с корупцията (58%), както е представено на фигура 3.9. Кръговите диаграми на фигура 3.10 обаче показват, че има значителна разлика в съгласието на лицата, които са гласували на последните избори (октомври 2022 г.), и тези, които не са гласували. Негласувалите са съгласни само с 32%, докато гласувалите са съгласни с 69%.

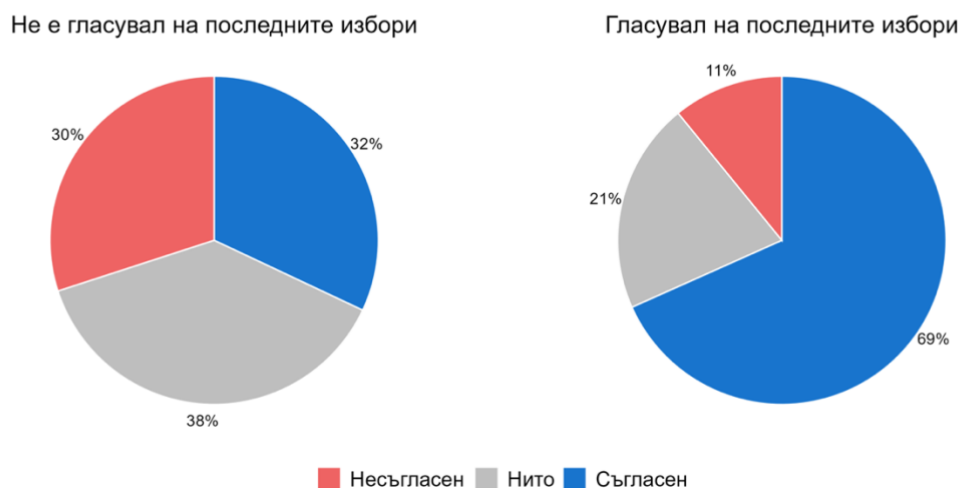
Фигура 3.9: На предстоящите избори ще гласувам за партията, която най-вероятно ще се бори с корупцията

На предстоящите избори ще гласувам за партията, която най-вероятно ще се бори с корупцията

Фигура 3.10: На предстоящите избори ще гласувам за партията, която най-вероятно ще се бори с корупцията, според респондентите, които са гласували на последните избори (октомври 2022 г.)

На предстоящите избори ще гласувам за партията, която има най-голяма вероятност да се бори с корупцията, от анкетираните, които са гласували на последните избори (октомври 2022 г.)

В следващия въпрос анкетираните бяха попитани дали са съгласни или не с твърдението *"Политиците нямат истинска воля да се борят с корупцията, тъй като могат да се възползват от нея"*. Резултатите показват, че респондентите са по-скоро критични по отношение на волята на политиците да се борят с корупцията в България. Фигура 3.11 разкрива, че като цяло 70 % са съгласни (41 % са напълно съгласни и 29 % са по-скоро съгласни) с твърдението, че политиците в България нямат реална воля да се борят с корупцията, тъй като могат да се възползват от нея. Съществуват известни разлики между избирателите от различните партии, но съгласието е преобладаващо високо. Най-висок процент на несъгласие може да се открие сред лицата, гласували за БСП на последните избори (18% несъгласни). Най-голямо съгласие изразяват гласувалите за Възраждане (76%). По-нататък се наблюдават известни различия по отношение на местоживеенето на респондентите. Лицата, живеещи в София, са най-малко съгласни (и най-много не са съгласни), че "политиците нямат реална воля да се борят с корупцията, тъй като се облагодетелстват от нея".

Тази констатация вероятно се корени във факта, че българските партии имат дълга традиция да водят антикорупционни кампании, но възприятията за корупция сред българската общественост се променят много слабо, а сериозното антикорупционно законодателство е малко. Освен това данните от проучването показват, че съгласието с това твърдение е силно свързано с по-високи нива на

4. Докладване на корупция

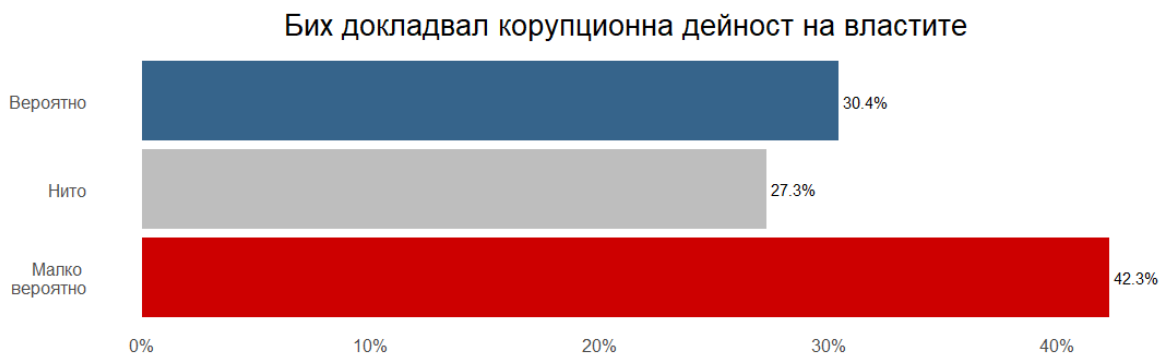
Обобщение на главата: Като цяло значителен брой от респондентите се колебаят дали да съобщят за корупция на властите. Въпреки това по-младите респонденти и тези с по-високо образование са по-склонни да съобщят за такава. Освен това проучването установи, че понижаването на прага на усилията за подаване на сигнал, както и предоставянето на възможност за анонимно подаване на сигнал, може да повиши готовността на отделните хора да докладват за корупция.

Едно от основните предизвикателства в борбата с корупцията е да се повиши готовността на гражданите да съобщават на властите за корупция. Ето защо тази част от проучването се концентрира върху вероятността респондентите да съобщят за корупционен акт, с който са се сблъскали, и как тази вероятност се влияе от различните обстоятелства и сценарии.

4.1 Вероятност да докладват за корупция на властите

Като цяло, Фигура 4.1 показва, че мнозинството (42%) от анкетираните посочват, че е малко вероятно да подадат сигнал до властите за корупционен акт, с който са се сблъскали. 17,5 % дори са заявили, че това изобщо не е вероятно (фигура 4.2, лява графика). За разлика от тях, само 30 % заявяват, че е донякъде или много вероятно да подадат сигнал за корупция до властите. Двадесет и седем процента (27%) от анкетираните не са решили.

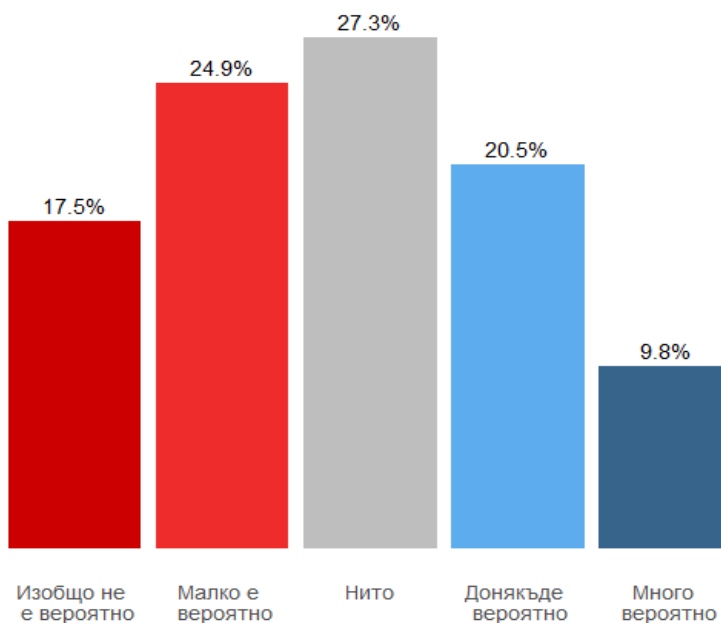
Фигура 4.1: Обща оценка на докладването на корупция: "Бих съобщил на властите за акт на корупция"

Освен това дясната графика на фигура 4.2 показва, че около една трета (35%) от анкетираните смятат, че като цяло гражданското участие в борбата с корупцията и подаването на сигнали за корупция днес е по-лесно, отколкото преди пет години. Около една пета (21%) не са съгласни с това твърдение. Значителен брой (44 %) от респондентите не са нито съгласни, нито несъгласни с това твърдение.

Фигура 4.2: Обща оценка на докладването на корупцията

Бих докладвал корупционна дейност на властите

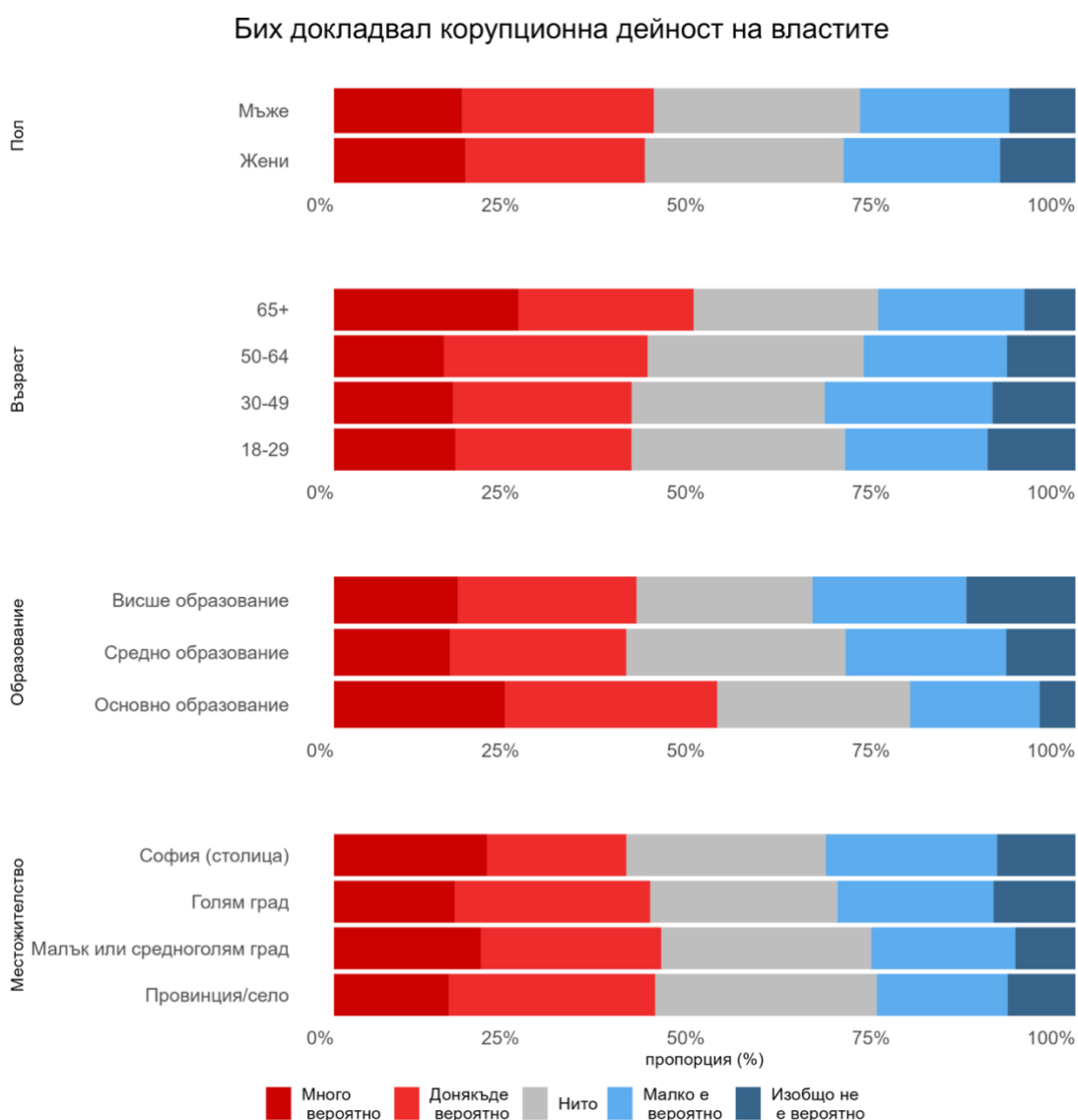
Вероятността за докладването за корупция се различава в различните социални и демографски групи, както се вижда от фигура 4.3. Вероятността жените да съобщят за корупция е малко по-голяма от тази на мъжете (29%) - 31%. Разглеждайки различните възрастови групи, най-възрастните респонденти (над 65 години) са най-малко склонни да съобщават за корупция: 49% от тях заявяват, че е по-скоро малко вероятно (24%) или изобщо не е вероятно (25%) да съобщят за корупция, а само 27% заявяват, че е вероятно да докладват на властите. Възрастовата група на 30-49-годишните граждани е най-склонна да докладва за корупция. Около една трета (34 %) от респондентите в тази възрастова група посочват, че е много или по-скоро вероятно да подадат сигнал за корупция до властите.

Фигура 4.3 показва още, че лицата с основно образование са най-малко склонни да съобщават за корупция. Когато се сблъскат с акт на корупция, 52% от респондентите в тази група заявяват, че е по-скоро малко вероятно (29%) или изобщо не е вероятно (23%) да съобщят за него. Само 22% заявяват, че е вероятно да подадат сигнал за корупция. Респондентите с висше образование са най-

склонни да подадат сигнал за корупционен акт. Тридесет и пет процента (35%) от лицата с висше образование са отговорили, че е много вероятно (15%) или по-скоро вероятно (21%) да съобщят за корупция на властите, което съответства на резултатите от други проучвания (Amini, Douarin, and Hinks 2022).

По-големи разлики се наблюдават между лицата, които живеят в селски райони и по-малки градове, и тези, които живеят в по-големи градове или в столицата София. Само 27% от жителите на селските райони посочват вероятност да подадат сигнал срещу корупция, докато 44% от жителите на София посочват, че е вероятно да го направят.

Фигура 4.3: Вероятност да докладват за корупция по различни социални групи: "Бих съобщил(а) на властите за акт на корупция"

4.2 Докладване на корупция в експериментална среда: ниска готовност във всички групи

С друг експеримент изследвахме по-подробно механизмите на корупцията при докладване. В проучването респондентите бяха избрани на случаен принцип в три приблизително еднакви по големина групи (около 400 респонденти във всяка). Едната група, "контролната група", не получи никакво съобщение, а другите две групи получиха съобщение със сценарий, в който трябваше да си представят, че са преживели акт на корупция в болница. В сценарий 1, "Лично съобщение", те са пряко и негативно засегнати от корупционно поведение. В сценарий 2, съобщението за страничен наблюдател, те само наблюдават корупционното поведение, но не са пряко засегнати от него. Посланията са показани на фигура 4.4.

Фигура 4.4: Съобщения със сценарии на корупционен акт

(1) Без послание	(2) Лично послание: Сценарий на лично негативно засегнат от случай на корупция	(3) Съобщение от свидетел: Сценарий на наблюдение на случай на корупция, без да сте лично засегнати
Без послание (контролна група за сравнение)	Един от родителите ви е в болница. Докато те са на операционната маса, хирургът излиза от операционната и ви казва, че ако дадете 2000 лв. лично на хирурга, родителят ви ще получи много по-добро лечение по време на операцията.	Намирате се в коридора на болницата и чакате съпругът ви да бъде изписан. Виждате хирург, облечен в медицински престилки и ръкавици, който оживено разговаря с друг човек (гражданин). Чувате лекаря да казва, че близкият на гражданина ще получи много по-добро лечение на операционната маса, ако лицето даде 2000 лв. лично на хирурга.

Фигура 4.5 показва вероятността респондентите да съобщят за корупционен акт, с който са се сблъскали, за трите подгрупи. Респондентите, които не са получили никакво послание, са показани със сивите стълбчета, респондентите, които са получили Лично послание за това, че са пряко негативно засегнати от корупция, са

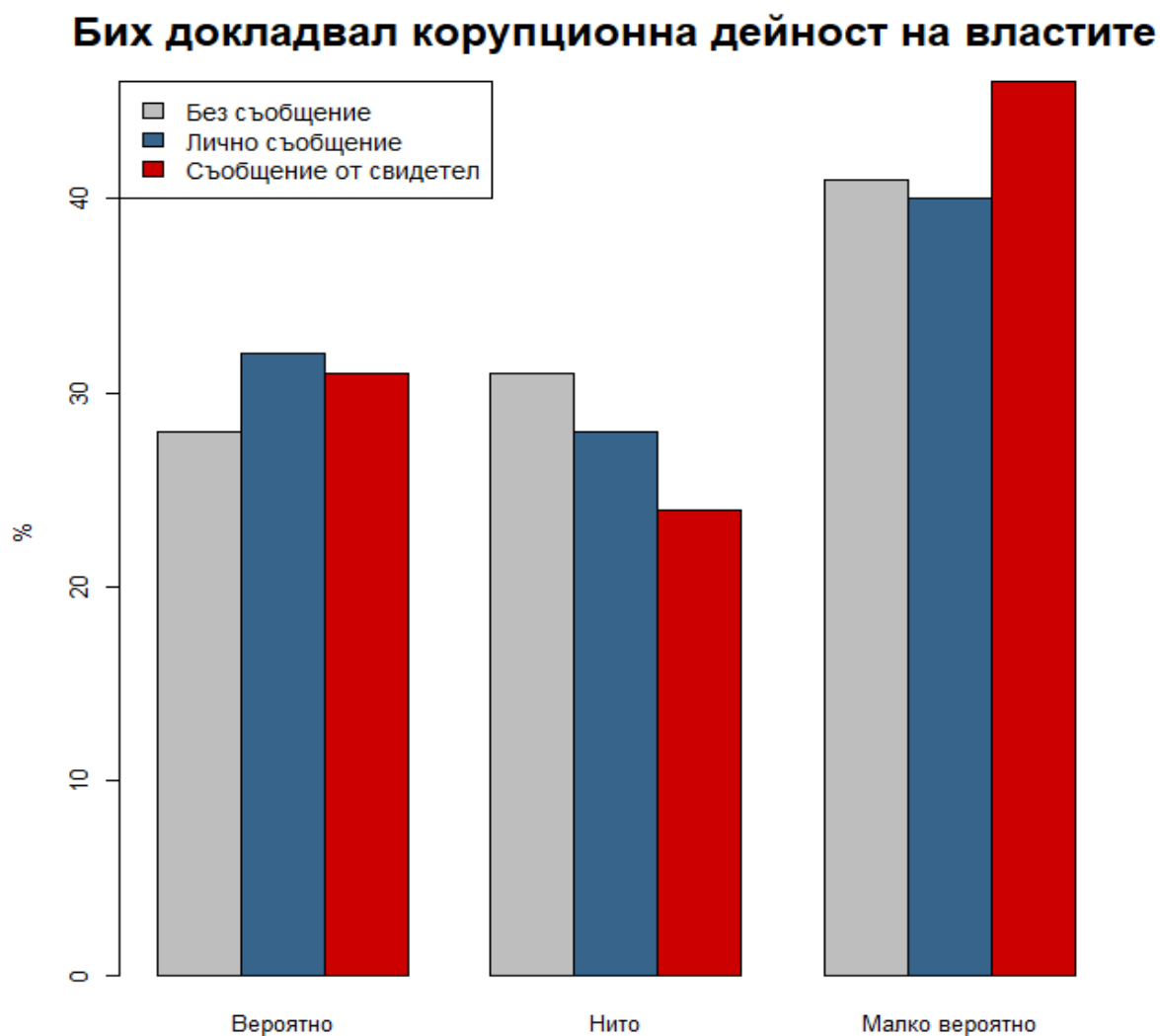
показани със сините стълбчета, а респондентите, които са получили послание от „страничен наблюдател“, са показани с червените стълбчета. И при двете групи, които са получили послание, вероятността да съобщят за корупция е малко по-голяма, отколкото при контролната група. В групата, получила личното послание, 32 % от респондентите са склонни да съобщят, а в групата, получила посланието на „страничен наблюдател“ - 31 %.

За разлика от тях, в контролната група 28% заявяват, че е вероятно да съобщят за корупция. Членовете на контролната група са по-несигурни относно това дали ще съобщят за корупция, отколкото другите две групи. Лицата от групата, получаваща лично съобщение, са по-малко склонни да съобщят за корупция, отколкото контролната група или групата на „страничния наблюдател“ (лично съобщение: 40 %, съобщение на „страничния наблюдател“: 46 %, контролна група: 41 %). Това означава, че при лично засегнатите граждани вероятността да не съобщят за корупция е в малка степен по-малка (т.е. вероятността да съобщят за нея е по-голяма). С други думи, това, че са лично негативно засегнати, леко увеличава вероятността респондентите да съобщят за корупция.

Важно е да се отбележи, че разликите между групите не са статистически значими. Това означава, че описаните по-горе разлики между групите по отношение на готовността им да подкрепят корупцията в различните сценарии не могат да бъдат проследени със сигурност до третирането. Тази констатация е доста озадачаваща, тъй като посланието е било сравнително крайно и е довело само до незначителни, статистически незначими разлики.

Важен извод от тази нулева констатация е, че мнозинството от респондентите вероятно няма да докладват за корупция, дори ако са лично засегнати в много висока степен. Това може да се дължи на оценката им, че докладването на корупция може да бъде потенциално вредно или че няма смисъл да се докладва за корупция (вж. и двете точки по-долу).

Фигура 4.5: Вероятност за подаване на сигнал за корупция, според полученото съобщение: "Бих докладвал за акт на корупция на властите"

4.3 Обстоятелствата, при които респондентите докладват за корупция

На фигури 4.6 до 4.8 са представени резултатите от допълнителни проучвания на обстоятелствата, при които е по-вероятно или по-малко вероятно респондентите да докладват за корупция. Изследваните обстоятелства са степента, в която

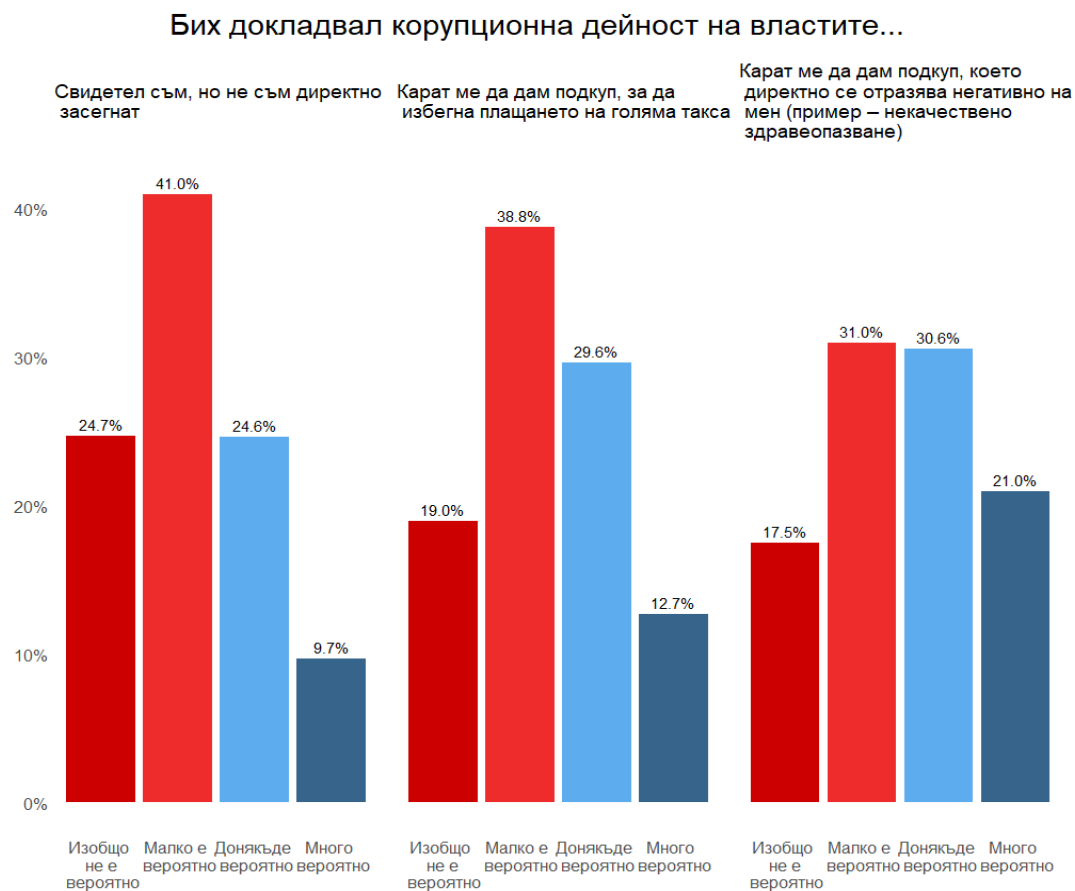
лицата са лично засегнати, и колко усилия са необходими, за да се докладва за корупция.

В сравнение с горния експеримент, този път респондентите не бяха разпределени в различни групи на случаен принцип и не им бяха представени различни сценарии, а просто бяха попитани директно за готовността им да съобщят за корупция. Следователно всички респонденти са видели един и същ въпрос и не е възможно да се направи пряко сравнение между групите, избрани на случаен принцип. Освен това тук на респондентите бяха показани всички различни сценарии и те бяха попитани директно. Следователно е по-вероятно те да отговорят по социално желан начин и да сравнят собствените си отговори един с друг. Това води до някои отклонения в констатациите, които вероятно обясняват защо хората са по-склонни да заявят, че ще докладват, когато са запитани директно (вж. фигура 4.6), отколкото когато не са запитани директно, както в експерименталната среда по-горе.

На директния въпрос дали биха подали сигнал за корупционен акт, ако само го наблюдават, но не са лично засегнати от него, 66% от респондентите посочват, че по-скоро не биха подали сигнал (41%) или изобщо не биха подали (25%), както е показано на фигура 4.6. Повече лица заявяват, че е вероятно да докладват за корупция, ако са пряко засегнати, дори и по положителен начин - например избягване на по-голяма такса чрез плащане на по-малък подкуп. В този случай 42 % от анкетираните са отговорили, че е по-скоро или много вероятно да съобщят за корупция.

В заключение и както се очакваше, лицата заявиха, че е най-вероятно да съобщят на властите за акт на корупция, ако са пряко и негативно засегнати от него. При тези обстоятелства 52 % от анкетираните посочват, че е по-скоро вероятно (31 %) или много вероятно (21 %) да подадат сигнал до органите.

Фигура 4.6: Докладване на корупция, според статуса на пряко засегнатите лица

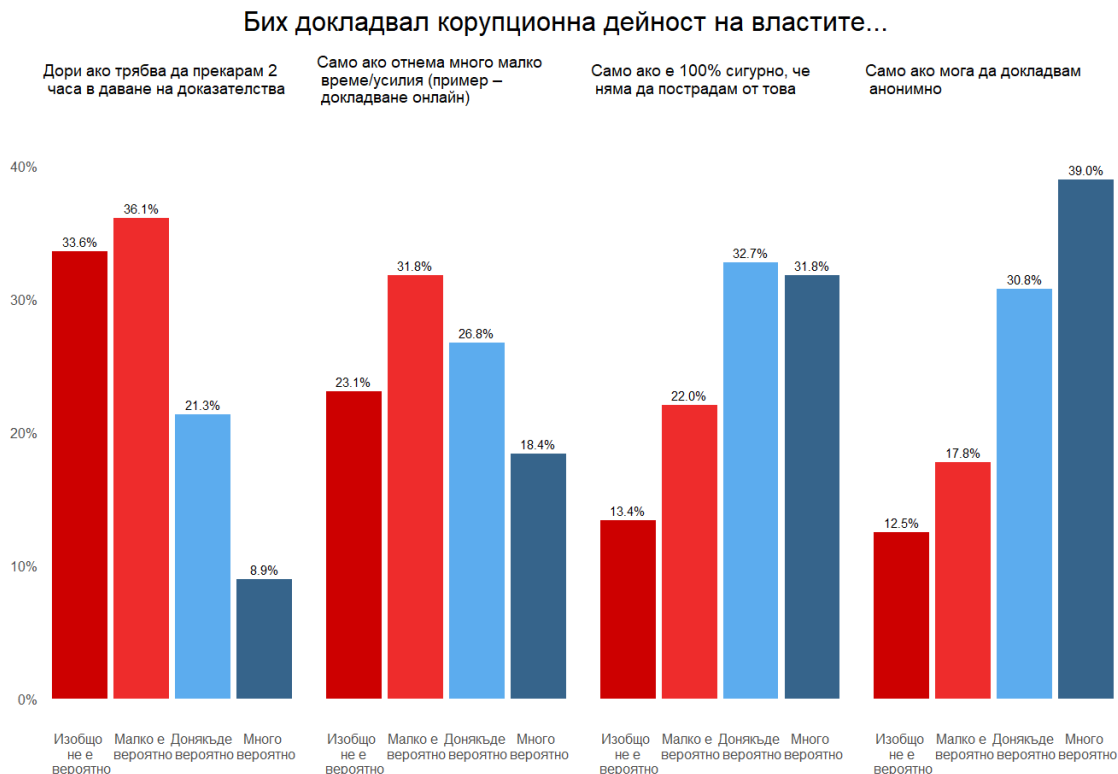

На фигура 4.7 са разгледани външните обстоятелства, при които респондентите са по-склонни или по-малко склонни да докладват за корупция. Графиката вляво показва, че повече лица заявяват, че е малко вероятно да подадат сигнал за корупция, ако трябва да прекарат два часа в даване на показания. При обстоятелства на толкова големи усилия само 30% от респондентите заявяват, че е вероятно да подадат сигнал за корупция, докато 70% от респондентите отговарят, че е малко вероятно да подадат сигнал за корупция. Ако съобщаването за корупция отнема по-малко време и усилия, например като се прави онлайн, само 55% от респондентите заявяват, че е малко вероятно да докладват за това. Това означава увеличение с около 50% до 45% на честотата на всички лица, които биха съобщили за корупция, ако е възможно да го направят онлайн.

Тези цифри се увеличават още повече, ако докладването на корупция е 100% безопасно за хората (65% от респондентите вероятно биха докладвали за корупция) или ако е възможно да се докладва за корупция напълно анонимно (70% от всички респонденти биха били готови да докладват за корупция). В обобщение може да се види, че по-ниските прагове на усилия за подаване на сигнали за корупция до властите, както и по-специално обещанието да не се понесат никакви

негативни последици от подаването на сигнали, биха увеличили желанието на хората да подават сигнали за корупция.

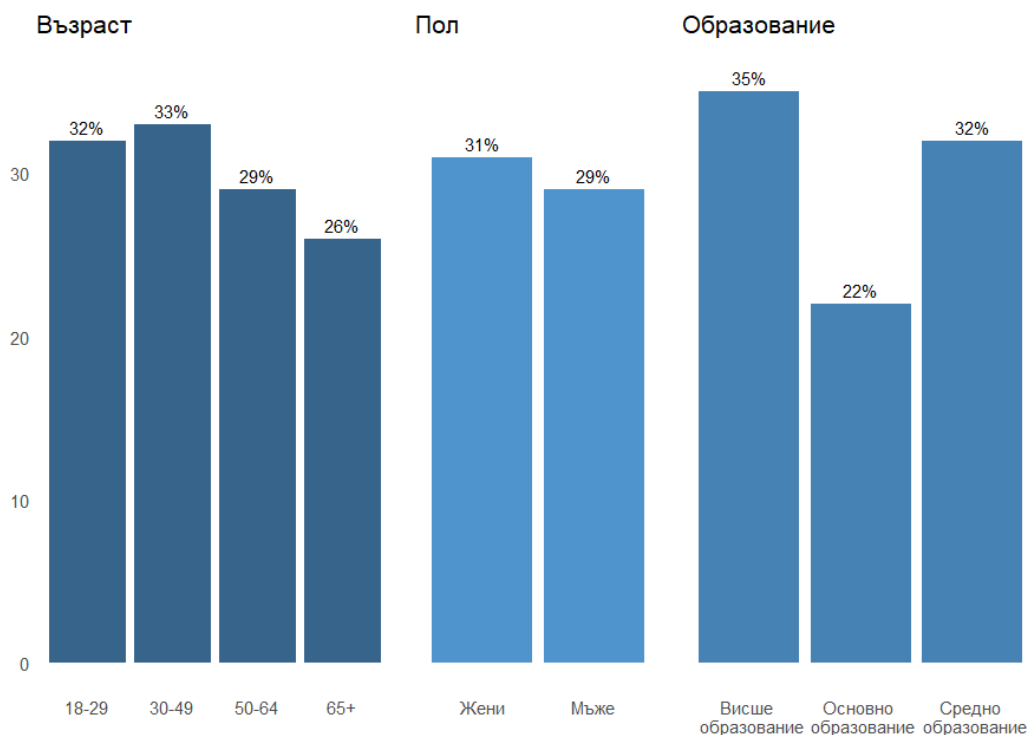
Фигура 4.7: Докладване на корупция, според усилията

Фигури 4.8 и 4.9 показват вариациите в различните възрастови групи, пол и образователен ценз на респондентите, които е вероятно да докладват за корупция в условията на големи или малки усилия. Що се отнася до вероятността да докладват за корупция в условията на големи усилия, фигура 4.8 показва, че по-възрастните хора са по-малко склонни да съобщят, отколкото по-младите, като отново най-склонна да съобщи е възрастовата група на 30-49-годишните (33%). Освен това жените са малко по-склонни да докладват, отколкото мъжете в условията на големи усилия (31% жени срещу 29% мъже). Лицата с висше образование са значително и значително по-склонни да подадат доклад, отколкото лицата с основно образование.

Фигура 4.8: Вероятност за докладване на корупция с големи усилия, по социални групи

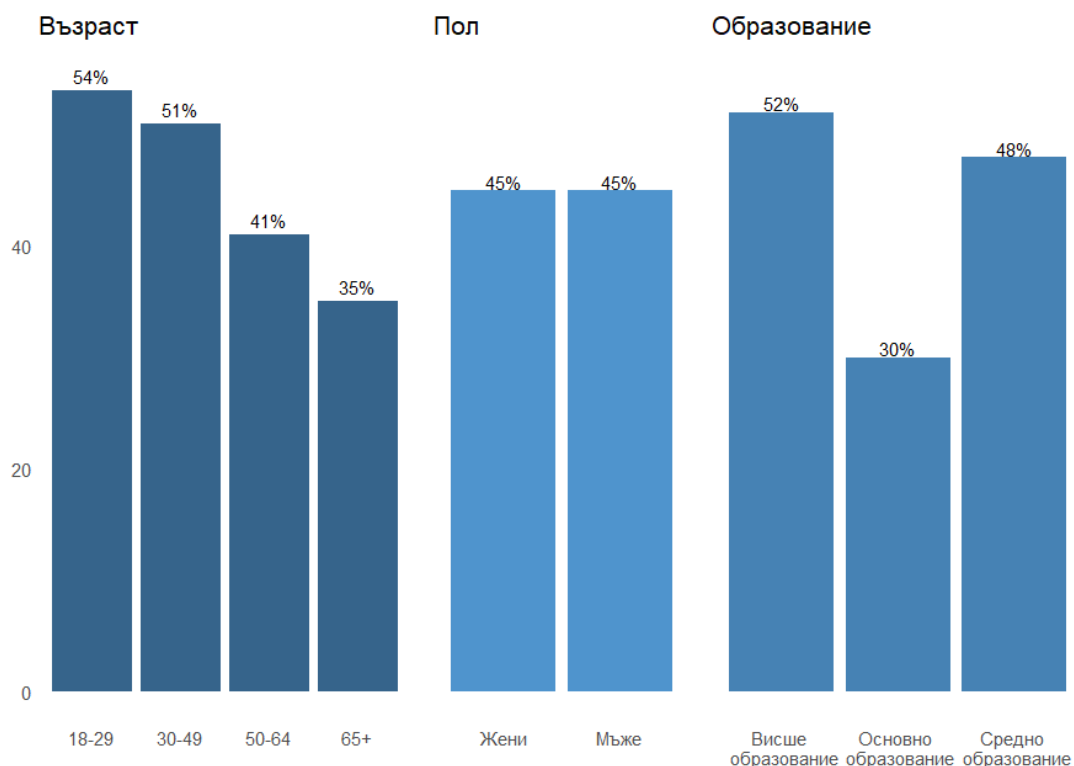
Бих докладвал корупция дори ако ми отнеме 2 часа да свидетелствам

Ако е възможно да се подават сигнали за корупция онлайн, най-младите респонденти заявяват, че е по-вероятно да подадат такъв сигнал. При това условие 54% от 18-29-годишните заявяват, че е вероятно да подадат сигнал за корупция. Въпреки че няма разлика в готовността за подаване на сигнал за корупция между мъжете и жените, отново наблюдаваме, че лицата с по-високо образование са по-склонни да подадат сигнал за корупция.

Фигура 4.9: Вероятност да докладват за корупция с малко усилия, по социални групи

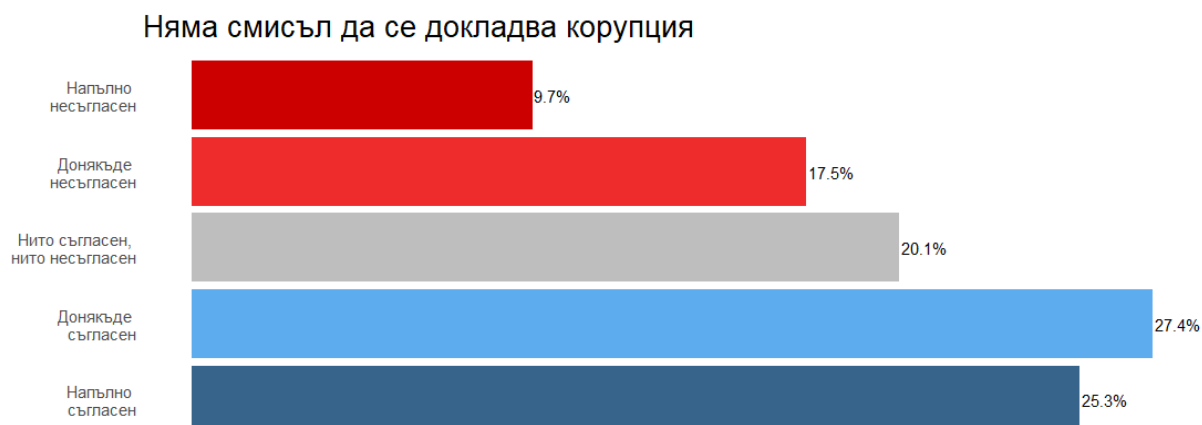
Бих докладвал корупция ако не изисква много усилия, напр. онлайн

4.4 Няма смисъл да докладва за корупция

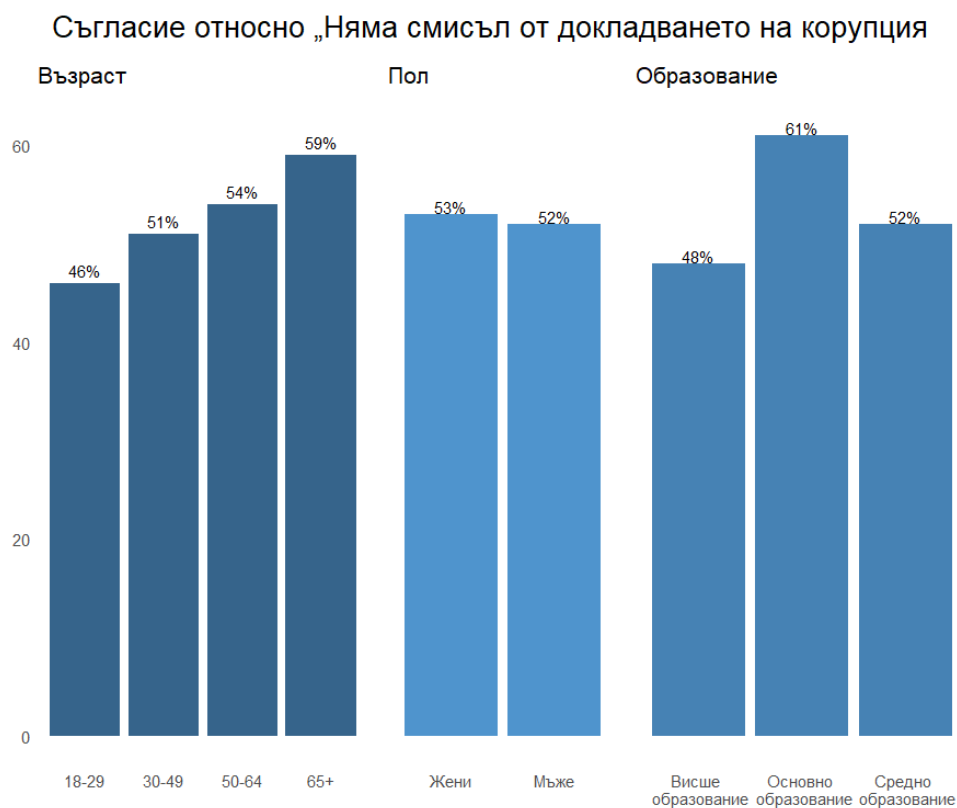
Забележително е, че значителен процент от лицата посочват, че не са склонни да подадат сигнал за корупция, дори ако корупцията им е навредила лично или ако това би изисквало само малко усилия. Това важи дори ако е възможно да се подаде анонимен сигнал. Що се отнася до причините, поради които някои респонденти се колебаят дали да докладват за корупция на властите в България, фигура 4.10 показва, че мнозинството от респондентите са съгласни с твърдението "Няма смисъл да докладвам за корупция, защото нищо полезно няма да бъде направено по въпроса". Двадесет и пет процента (25%) от респондентите са напълно съгласни, а 27% са по-скоро съгласни. Този резултат може да обясни ниската готовност на респондентите да подават сигнали за корупция.

Фигура 4.10: Няма смисъл да се докладва корупция

Фигура 4.11 показва, че най-висока е честотата на лицата, които са съгласни с твърдението, че няма смисъл да се докладва за корупция, сред по-възрастните респонденти и тези с основно образование. Тази фигура отразява резултатите, представени по-горе, относно това кой е по-склонен да докладва за корупция.

Фигура 4.11: Съгласие с твърдението "Няма смисъл да се докладва за корупция" по социални групи

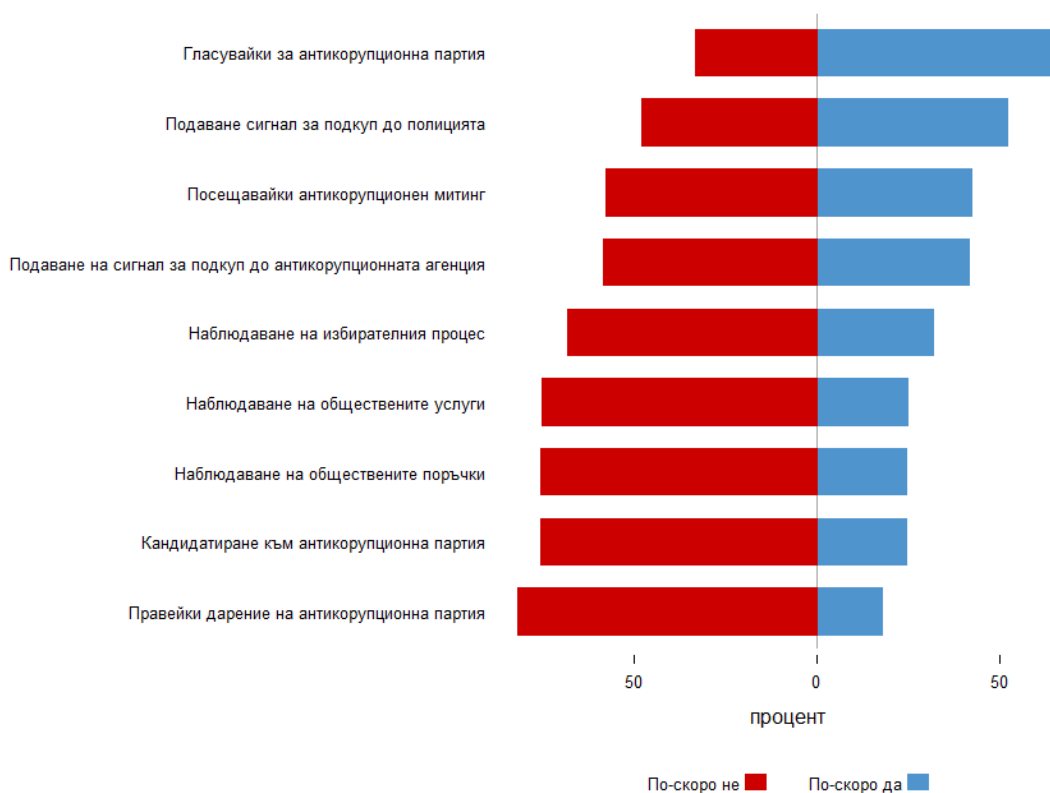
4.5 Лични усилия за борба с корупцията

Фигура 4.12 изследва кои лични усилия за борба с корупцията са по-скоро склонни да положат респондентите, за да помогнат в борбата с корупцията в България. По-голямата част от респондентите (67%) заявяват, че са готови да гласуват за антикорупционна партия. Също така, готовността да съобщят за подкуп в полицията е получила подкрепата на мнозинството (52%). Това е изненадващо и противоречи на резултатите, представени по-горе на фигура 4.11, и най-вероятно се основава на оценяването на отговорите на този въпрос в сравнение с останалите въпроси. Така основното изводно послание от тази констатация е да се разбере потенциалната готовност за участие в антикорупционни усилия по-скоро в класацията на различните варианти, отколкото в техните абсолютни числа.

Друг интересен резултат е, че анкетираните заявяват, че по-скоро биха подали сигнал за корупция в полицията, отколкото в антикорупционна агенция (42%). Освен това 24% от анкетираните заявяват, че са готови да се кандидатира активно за антикорупционна партия, а 18% - да дарят пари на антикорупционна партия. Тези цифри не са толкова изненадващи, тъй като както кандидатирането, така и даряването на пари са необичайни дейности и в други общества.

Фигура 4.12: Лични усилия за борба с корупцията

Мога да си представя, че мога да помогна в борбата с корупцията в България, като:

5. Информирани за корупцията

Обобщение на главата: Респондентите на проучването заявяват, че частните (търговски) и обществените (държавни) телевизионни канали са основният им източник на информация за корупцията в България. Най-известни са корупционните скандали, които напоследък са били широко отразявани от медиите, т.е. случаите, свързани със санкциите "Магнитски", и корупционните скандали, свързани със строителството на магистрала "Хемус".

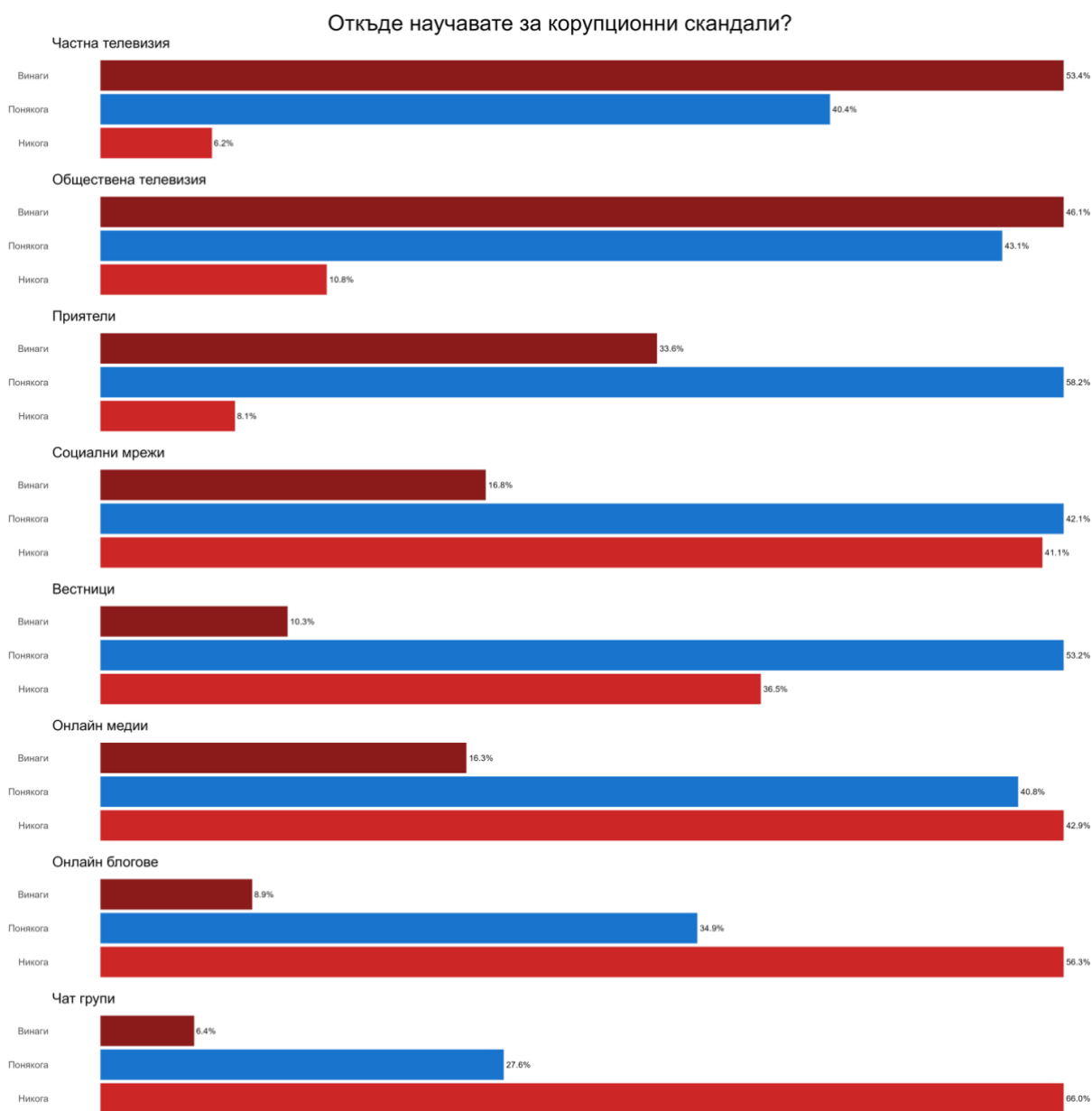
За да се справим с корупцията в България, е много важно да разберем как гражданите се информират за корупционните скандали и усилията на правителството, както и от кои източници и медии получават информацията си.

5.1 Източници, от които анкетираните научават за корупционни скандали

Фигура 5.1 представя резултатите от въпросите за източниците на информация на респондентите за корупционни скандали. Респондентите могат да изберат Никога (червени стълбове); Понякога (сини стълбове); или Винаги (кафяви стълбове). Частната и обществената телевизия са най-важният източник за мнозинството от лицата. Около 94% от всички респонденти заявяват, че частната телевизия е винаги (53%) или поне понякога (40%) източник на информация за корупционни скандали за тях. Аналогично, 89% заявяват, че обществената телевизия е винаги (46%) или понякога (43%) източник на информация.

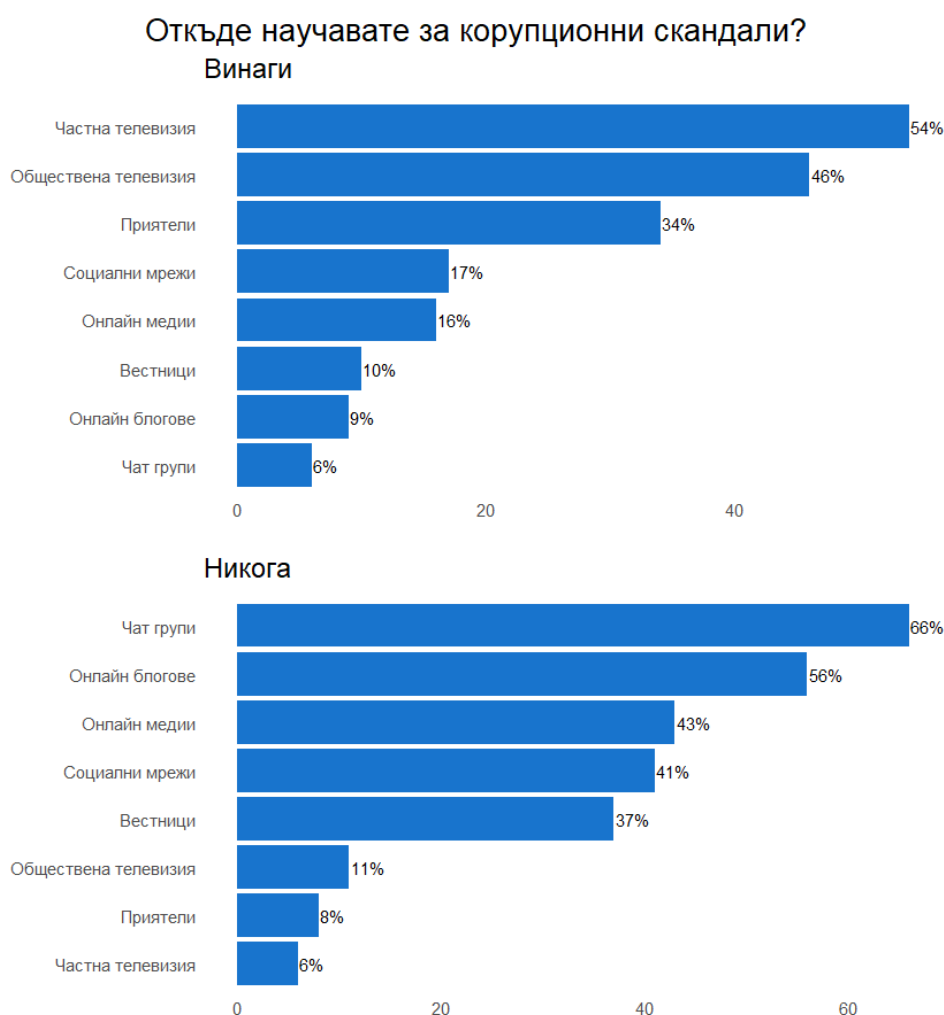
Следователно може да се заключи, че телевизионните програми и новините са най-подходящите канали за разпространение на информация за корупционни скандали, особено сред по-възрастните респонденти. Това също така показва, че те са добри канали за правителството да съобщава на обществеността за антикорупционните усилия и измервания. Освен това може да се направи изводът, че различните медийни рамки на различните телевизионни канали могат да доведат до формирането на различни мнения в обществото. Въпреки че онлайн медиите са от значение, особено за по-младите респонденти, според резултатите от това проучване те са значително по-малко важни от програмите на обществените и частните телевизии.

Фигура 5.1: От кои източници сте получавали информация за корупционни скандали?

Неформалните канали като приятели и семейство, както и социалните медии също са важни източници, от които респондентите научават за корупционни скандали. Този резултат е отразен на фигура 5.2, която показва колко често са избирани опциите „винаги“ и „никога“. Така груповите чатове, като например групите в WhatsApp или Telegram, са най-рядко използваните източници, следвани от онлайн блоговете. Според тези резултати информационните кампании за корупционни скандали и антикорупционните усилия чрез телевизията биха били най-мощните източници на информация.

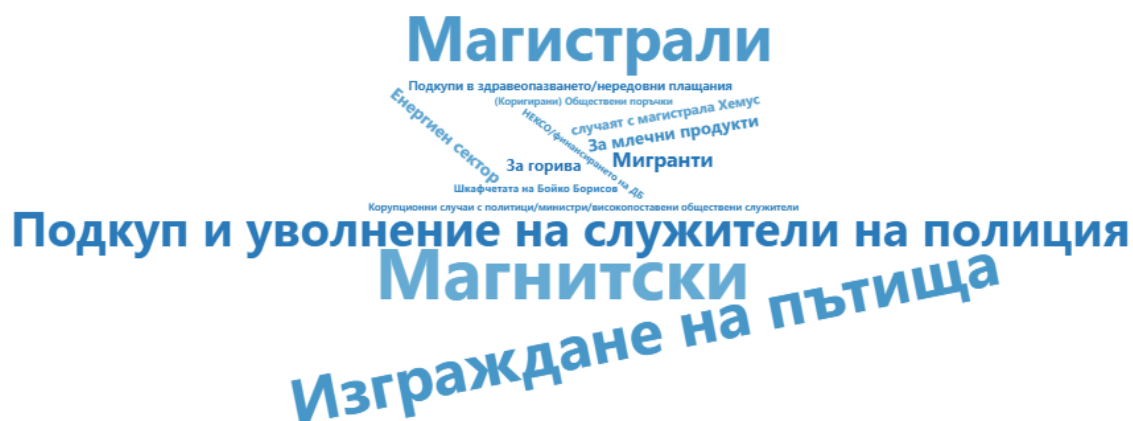
Фигура 5.2: От кои източници сте получили информация за корупционни скандали – „винаги“ и „никога“?

5.2 Информираност за корупционните скандали в България

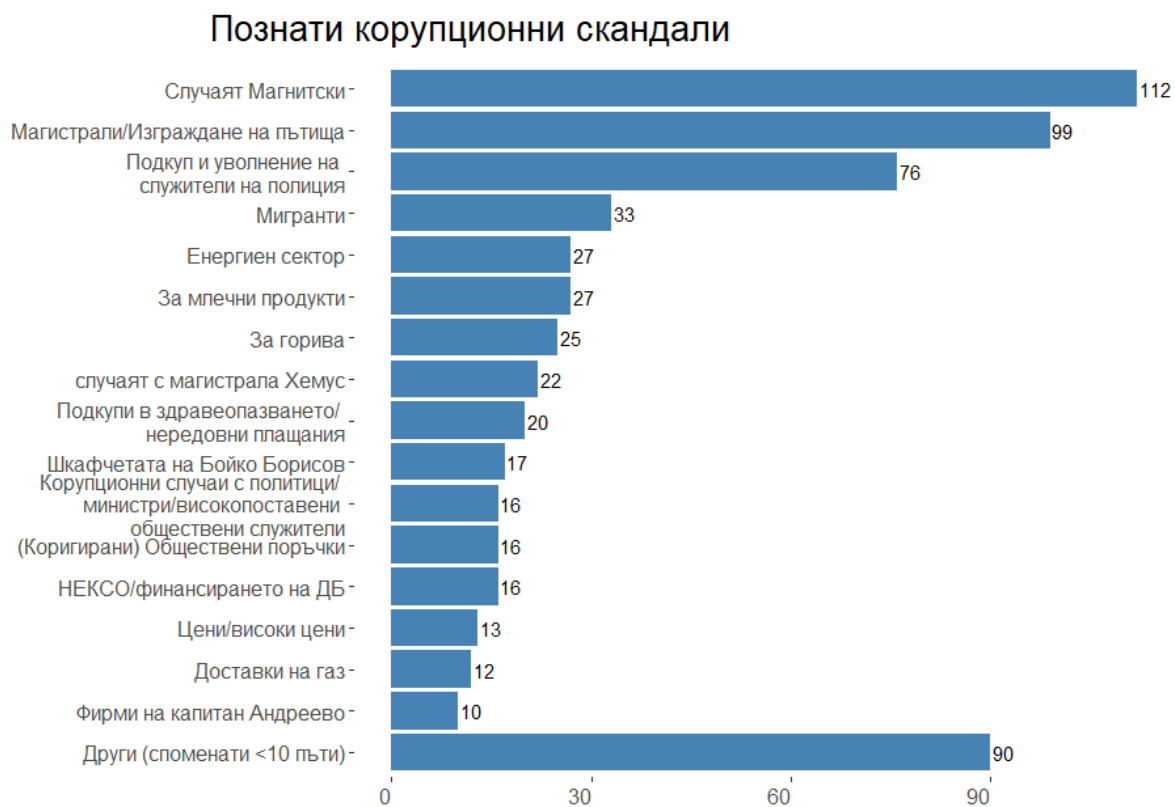
В отворен въпрос проучването помоли респондентите да посочат корупционен скандал, който им е известен. Фигури 5.3 и 5.4 показват резултатите от този въпрос. Фигура 5.3 представя споменатите скандали под формата на облак от думи. На тази графика се виждат множество препратки към корупционни действия или скандали. Колкото по-голям е шрифтът, толкова по-често е споменаван. Така случаите, свързани със санкциите на Магнитски, строителството на магистрала/пътища и подкупването и уволняването на (пътни) полицаи, са най-често посочваните отговори.

Фигура 5.3: Облак от думи за известни корупционни скандали (отворен въпрос)

На фигура 5.4 резултатите са представени в по-структуриран вид. Тя разкрива най-вече, че около половината от анкетираните (51 %) са успели да споменат някакъв корупционен скандал. От респондентите, които са отговорили на този въпрос, 17 % (112 лица) са посочили случаи, свързани със санкциите "Магнитски", които бяха доста широко отразени в българските медии непосредствено преди проучването. Петнадесет процента (15 %) от отговорилите на този въпрос лица споменаха скандали в сектора на магистралите и пътното строителство. Освен това имаше много, но значително по-рядко споменаване на други скандали в България.

Фигура 5.4: Споменаване на известни корупционни скандали (отворен въпрос)

6. Борба с корупцията

Обобщение на главата: Когато бяха попитани кой трябва да води борбата с корупцията в България, респондентите най-често избираха главния прокурор - въпреки много ниските оценки за доверието в главния прокурор и съдебната система, считани за сектора, който е най-засегнат от корупцията в България. Освен това дори една трета от анкетирания не са успели да посочат каквито и да било антикорупционни усилия на българското правителство, което показва, че правителството може би се проваля по отношение на приемането на значими антикорупционни реформи и/или се проваля в усилията си да информира за положителните антикорупционни реформи, които кабинетът реализира.

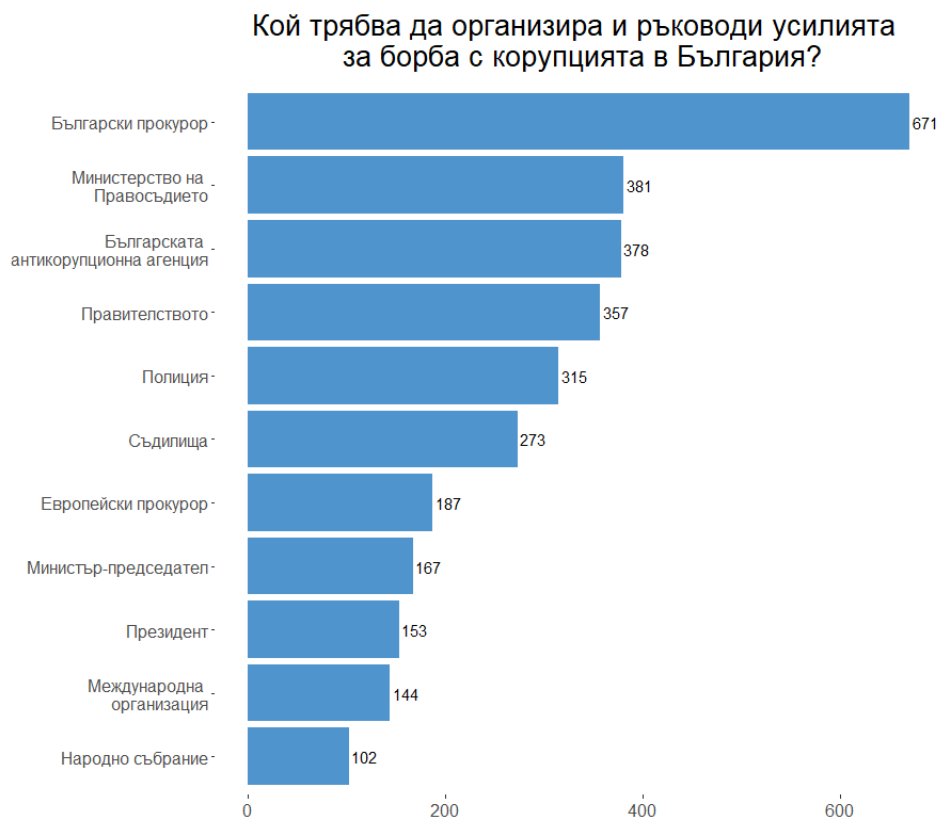
6.1 Лидер в усилията за борба с корупцията

В тази част на проучването участниците бяха помолени да изберат институцията или субекта, който според тях трябва да организира и ръководи борбата с корупцията в България. Респондентите имаха право да изберат до три варианта, като вариантите бяха представени в случаен ред на всички респонденти, така че да се избегнат отклонения в подредбата на отговорите.

Ясно мнозинство от анкетирания избраха институцията на българската прокуратура за водеща в борбата с корупцията в България. Този резултат е изключително интересен, особено в светлината на много ниските нива на доверие, които респондентите приписват на българската прокуратура, както е представено на фигура 6.2 по-долу. Около 56%, т.е. повече от всеки втори респондент, са избрали българската прокуратура за лидер на усилията в борбата с корупцията. Фактът, че респондентите възприемат корупцията като най-разпространена в съдебната система, на пръв поглед ясно контрастира с тази констатация. Важно е обаче да се отбележи, че в този въпрос не се пита нито за благосклонността, нито за това коя институция е свършила добра работа в борбата с корупцията досега. Напротив, въпросът има за цел да разбере мнението на обществото за това кой трябва да поеме роля и да започне да се справя с проблема с корупцията в България.

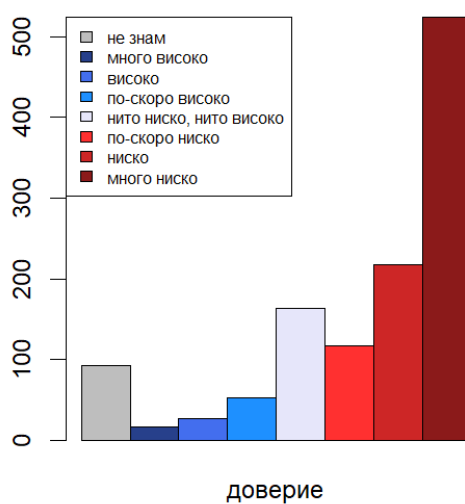
Резултатите от проучването показват още, че почти всеки трети респондент е посочил министъра на правосъдието, следван от Българската агенция за борба с корупцията и националното правителство, като ключови участници в борбата с корупцията. Интересно е, че участниците в проучването изглежда не желаят чуждестранно участие в националната борба с корупцията, въпреки по-високите нива на доверие в ненационалните институции.

Фигура 6.1: Избор на актьор, който да ръководи борбата с корупцията (избор на до 3 от 11 възможности)

Фигура 6.2: Ниски нива на доверие в българския прокурор

доверие в българския прокурор

6.2 Информираност за усилията за борба с корупцията

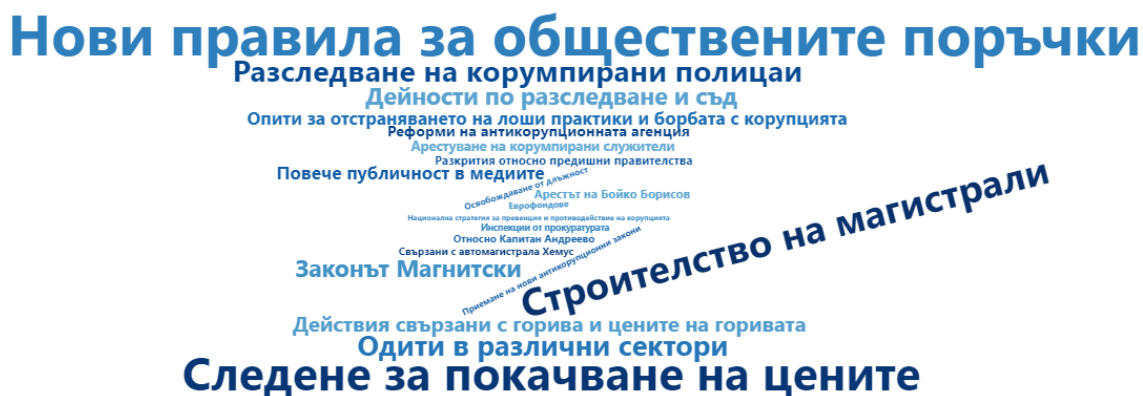
На следващия етап анкетираните бяха помолени да назоват в отворен въпрос всички усилия на правителството в борбата с корупцията. Фигура 6.3 показва, че огромното мнозинство от анкетираните или изобщо не са отговорили (14%), или са отговорили с "не знам *никакви*" (47% от анкетираните). Поразително е, че други 10% от анкетираните са отговорили с "Няма *никакви* усилия" и само 29% - по-малко от всеки трети респондент - са посочили правителствени усилия.

Фигура 6.3: Възможност за посочване на усилията на правителството за борба с корупцията (отворен въпрос)

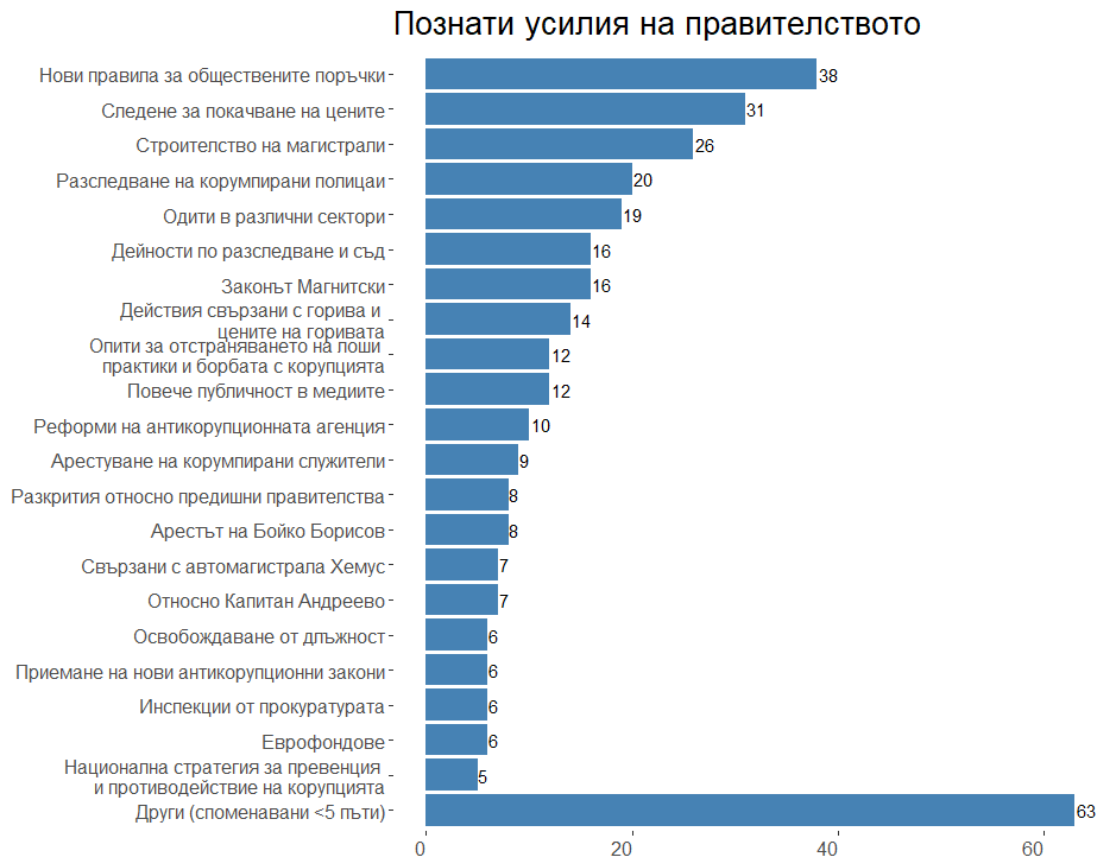
На фигура 6.4 е представен облак от думи на правителствените усилия, споменати от 29 % от респондентите, които са отговорили на въпроса. Отново по-големите думи показват, че усилията са били споменавани по-често. Най-често споменаваното правителствено усилие е "Нови правила за обществените поръчки".

Фигура 6.4: Облак от думи за известните усилия на правителството за борба с корупцията (отворен въпрос)

Фигура 6.5 представя споменатите правителствени усилия в по-структуриран вид. Тя показва, че са споменати широк кръг от усилия, но нито едно от тях не е с висока честота. Този резултат показва, че няма големи правителствени усилия, за които българската общественост да е информирана.

Фигура 6.5: Споменаване на усилията на правителството срещу корупцията

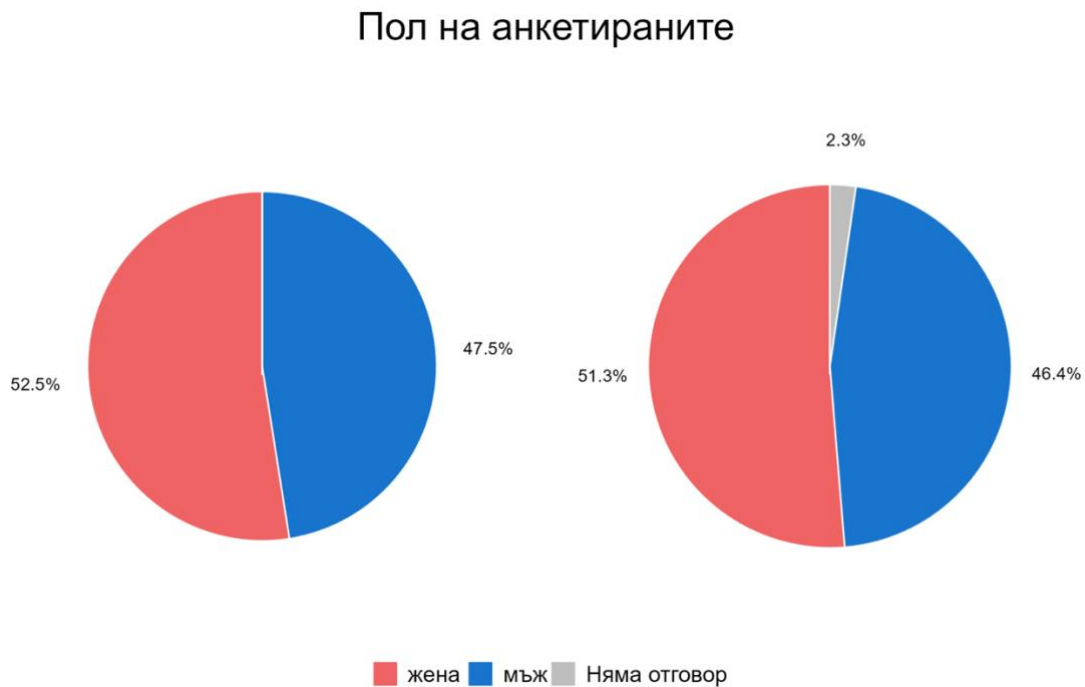
7. Демографски и политически нагласи на респонденти

В последния раздел е направен кратък преглед на демографските, социалните и политическите характеристики на 1209-те респонденти, участвали в проучването. Той показва, че проучването е представително за цялото българско население по отношение на ключови характеристики като пол, възраст, ниво на образование и географско местоположение (град/село).

7.1 Демографски данни

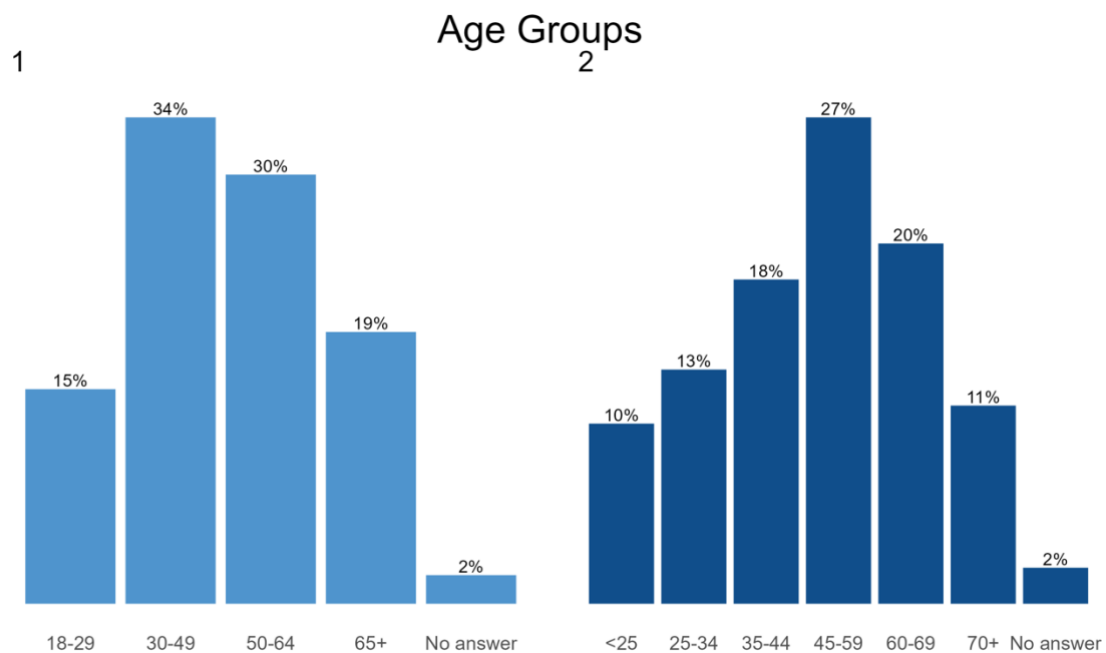
Петдесет и един процента (51,3 %) от анкетираните са заявили, че са жени, 46,4 % са заявили, че са мъже, а 2,3 % не са отговорили на въпроса за пола си.

Фигура 7.1: Пол на респондентите

Фигура 7.2 показва разпределението на респондентите по възрастови групи. Лявата графика представя възрастта в четири групи, а дясната графика показва възрастовото разпределение по-прецизно - в шест групи.

Фигура 7.2: Възраст на анкетираните

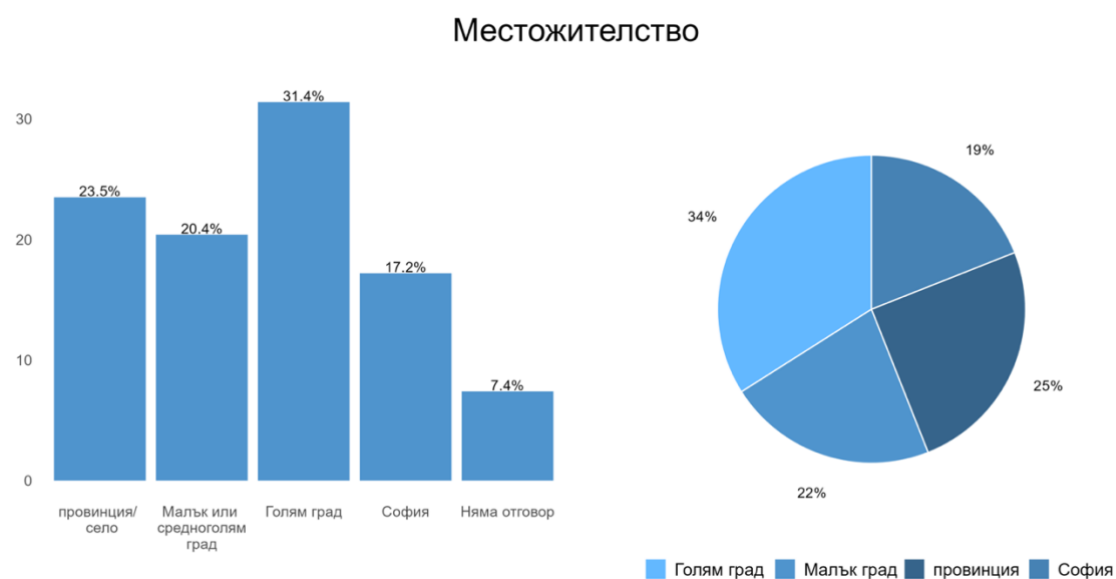
На фигура 7.3 се вижда, че по-голямата част от анкетираните са заявили, че са завършили средно образование (52%). На дясната графика е представена по-подробна информация за образователния ценз на респондентите.

Фигура 7.3: Образователен профил на респондентите

Като цяло най-голям дял от анкетираните са отговорили, че живеят в голям град. Така 31,4 % от всички анкетираните са заявили, че са граждани на голям град, или 34 % от анкетираните, ако се пренебрегнат тези, които не са отговорили на въпроса (7,4 %). 24% от анкетираните са отговорили, че живеят в селски район, 20% - в малък или среден град, а 17% - в столицата София.

Фигура 7.4: Местоживеене на респондентите

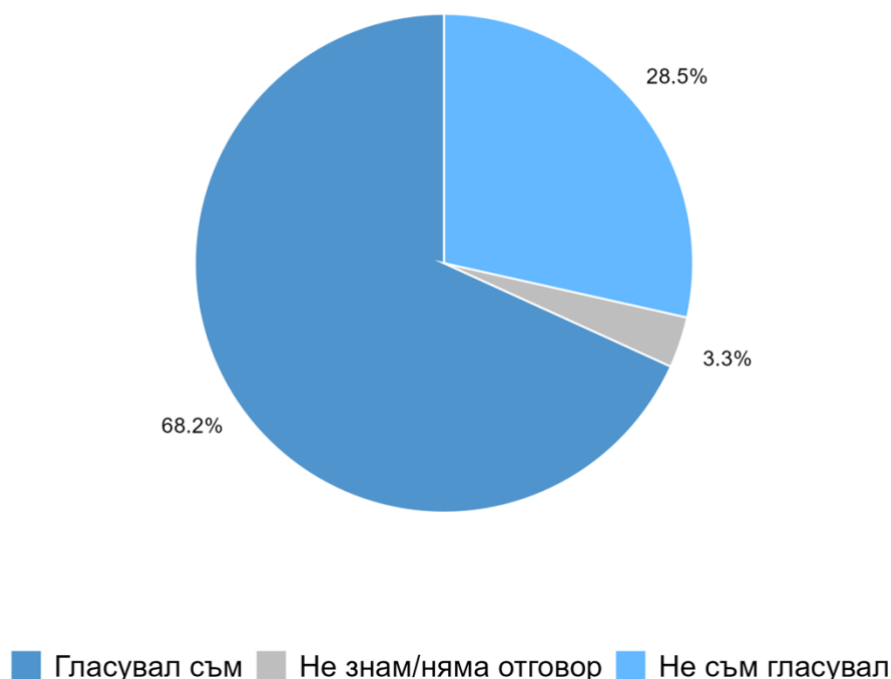

7.2 Политически нагласи на респондентите

Основна част от проучването беше съсредоточена върху отношението на респондентите към усилията на правителството, поради което тук са представени и политическите нагласи на респондентите. Шестдесет и два процента (68,2 %) от анкетираните заявяват, че са гласували на последните избори през октомври 2022 г. Този процент е значително по-висок от официалната избирателна активност, която е била 39,3%. Тази разлика обаче не е необичайна за проучванията и може да се дължи на различни причини, вариращи от това, че респондентите не си спомнят правилно миналото си поведение (вероятно, като се има предвид честотата на изборите през последните две години), до това, че отговарят по социално желан начин.

Фигура 7.5: Респондентите посочват дали са гласували на последните избори (октомври 2022 г.)

Гласували на предишни избори (октомври 2022 г.)

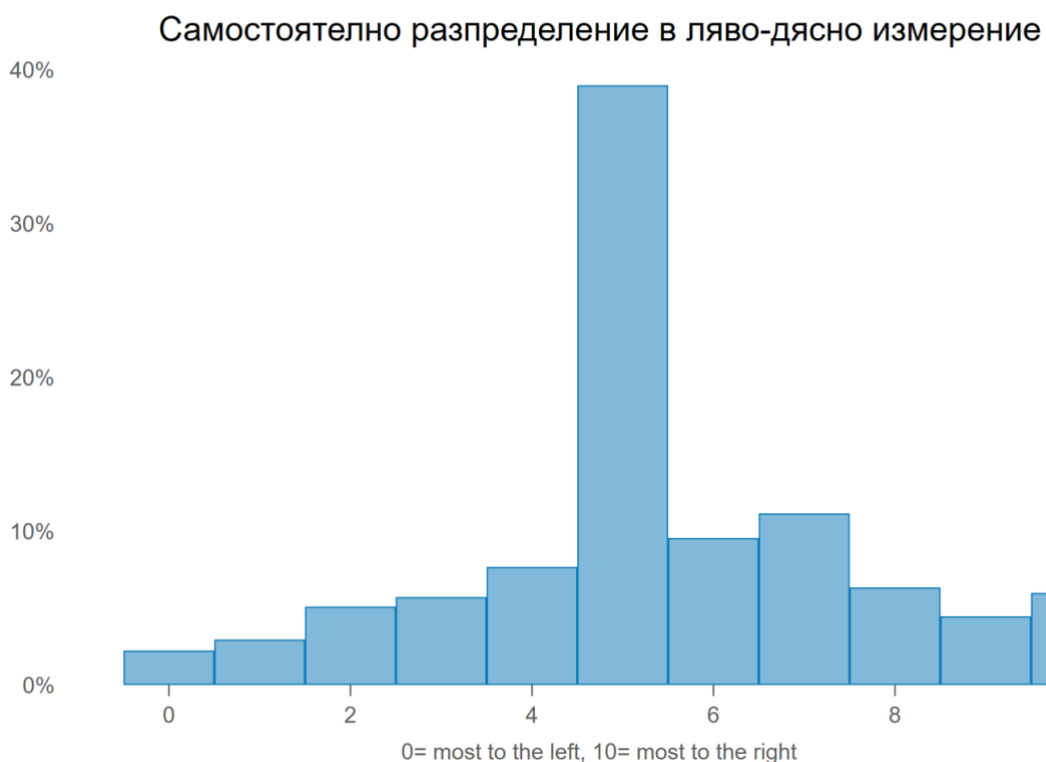
Фигура 7.6 показва партийния вот на респондентите на последните национални избори (октомври 2022 г.). От респондентите, които са заявили, че са гласували за партия на последните избори, 27,2 % са отговорили, че са гласували за ГЕРБ-СДС (действителен дял от гласовете: 24,5 %), 18,2 % за "Продължаваме промяната" (действителен дял от гласовете: 19,5 %), 17 % за БСП (действителен дял от гласовете: 9 %), 9,5 % за ДПС (действителен дял от гласовете: 13,3 %) и 8,4 % за "Възраждане" (действителен дял от гласовете: 9,8 %). По този начин избирателите на БСП изглежда са свръхпредставени в нашата извадка, а избирателите на ДПС - недостатъчно.

За разлика от това, фигура 7.7 показва очакваното разпределение на самопоставянето на респондентите по скалата ляво-дясно, като мнозинството от лицата се поставят в средата на политическия спектър.

Figure 7.6: Respondents stated party vote in last elections (Oct 2022)

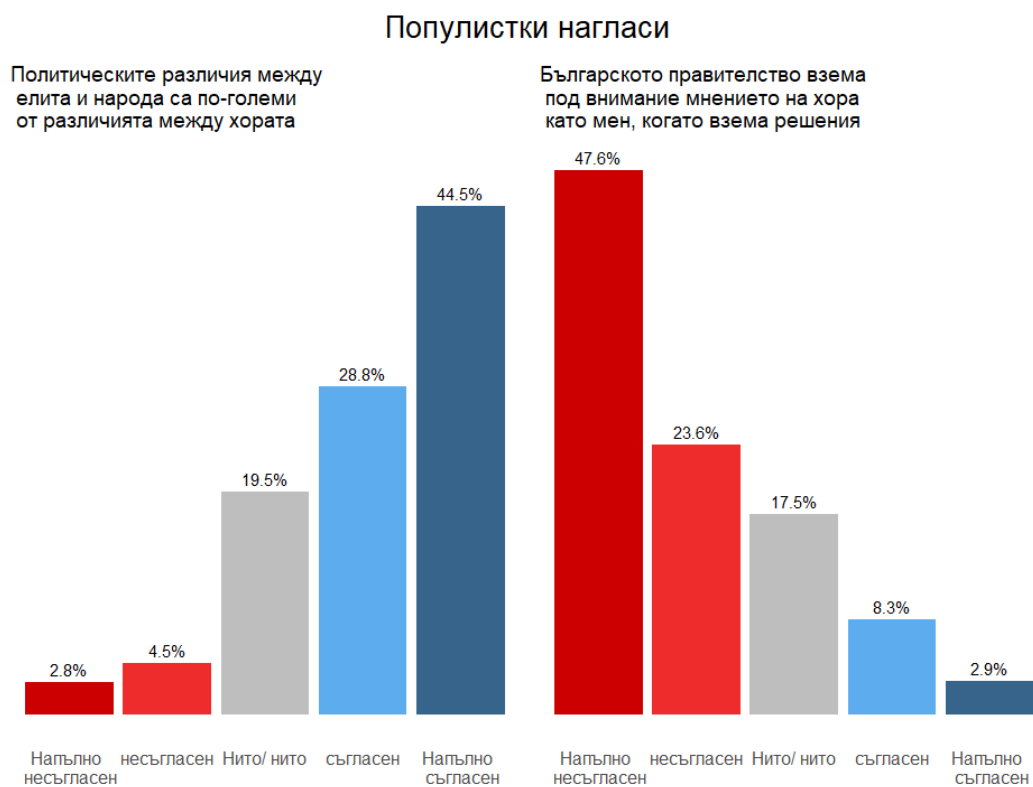

Фигура 7.7: Саморазположение на респондентите в ляво и дясно

И накрая, на фигура 7.8 са показани отговорите на две твърдения, които могат да разкрият дали хората са склонни да се съгласяват с популистките нагласи. Голямо мнозинство (73%) от анкетираните са съгласни с твърдението, че различията между елита и народа са по-големи, отколкото сред народа. Аналогично, 71% не са съгласни с твърдението, че българското правителство взема предвид мнението на хора като тях при вземането на решения. Тези резултати показват, че популистките настроения са доста широко разпространени сред участниците в проучването.

Фигура 7.8: Популистки нагласи на респондентите

Препратки

Amini, C., Douarin, E., & Hinks, T. (2022). Individualism and attitudes towards reporting corruption: evidence from post-communist economies (Индивидуализъм и нагласи за докладване на корупция: доказателства от посткомунистически икономики). *Journal of Institutional Economics*, 18(1), 85-100.

Claassen, C., & Magalhães, P. C. (2022). Ефективно управление и оценки на демокрацията. *Comparative Political Studies*, 55(5), 869-894.

Transparency International (2023 г.). Индекс за възприятие на корупцията 2022. Достъпно онлайн:

Институт V-Dem (2023 г.): Доклад за демокрацията през 2023 г. Предизвикателство пред лицето на автократизацията. Еви Папада, Фабио Ангиолило, Лиза Гасталди, Тамара Кьолер, Мартин Лундстедт, Наталия Нацика, Марина Норд, Юко Сато, Феликс Вибрехт и Стафан И. Линдберг. Достъпно онлайн: